

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ,
СПОРТУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ**

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Взаємодія громадських організацій з органами місцевого самоврядування»

Здобувача вищої освіти другого (магістерського) рівня,

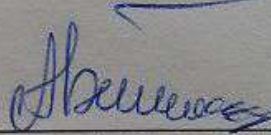
II курсу, МПАз-22-1 групи,

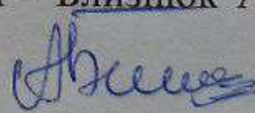
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»,

освітня програма «Регіональне управління та самоврядування».

(підпис)

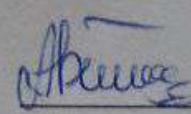
Скаковський Олександр Броніславович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник Грабовенко Наталія Валеріївна,
д.держ.упр., доцент, професор кафедри

Керівник освітньо-професійної програми - Близнюк Андрій Станіславович,
д.держ.упр, доцент, професор кафедри

Допущено до захисту засіданням кафедри менеджменту та публічного управління

Протокол від «25» січня 2024 р. № 4

Т.в.о. завідувача кафедри Близнюк Андрій Станіславович,
д.держ.упр, доцент, професор кафедри

Реєстраційний № 2 25.01.24 [підпис] Смітско Ю. І.
(дата) (підпис) (П.І.П.)

Результати перевірки

[підпис] 19.01.2024 [підпис] Габовенко Н. В.
(до захисту, (дата) (підпис) (П.І.П.)
на доопрацювання)

Результати захисту

5(відмінно)/90 балів 16.02.2024 [підпис] Варшавський Я. І.
(оцінка) (дата) (підпис) (П.І.П.)

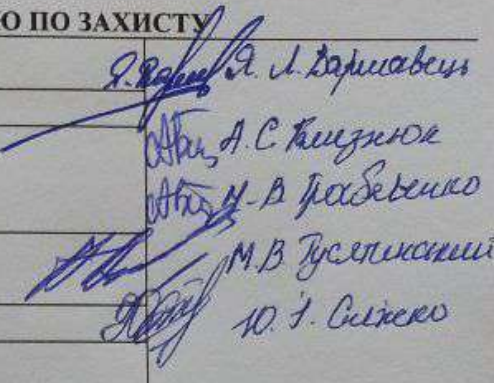
Голова комісії [підпис] Я. І. Варшавський
(підпис) (П.І.П.)

Члени комісії: [підпис] А. С. Бенедюк
(підпис) (П.І.П.)

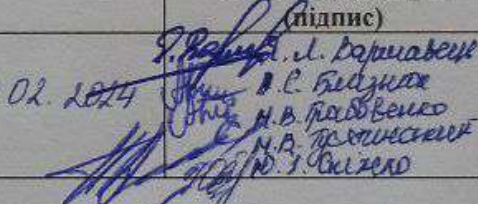
[підпис] Н. В. Габовенко
(підпис) (П.І.П.)

[підпис] М. В. Гусятинський
(підпис) (П.І.П.)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	9		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	9		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100- бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5	16.02.2024	

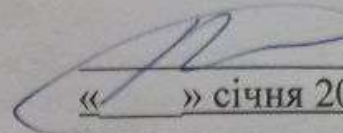
Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною	Оцінка за шкалою	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

Факультет соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації
Кафедра менеджменту та публічного управління
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітня програма «Регіональне управління та самоврядування»

Затверджую

Т.в.о. завідувача кафедри
менеджменту та публічного
управління

 А.С. Близнюк
« » січня 2024 р.

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Скаковському Олександру Бронеславовичу**

1. Тема кваліфікаційної роботи «Взаємодія громадських організацій з органами місцевого самоврядування».

Затверджена наказом ректора від 13.02.2023 Наказ № 197.

2. Строк здачі закінченої роботи 05.02.2024

3. Мета роботи полягає в теоретичному та правовому обґрунтуванні взаємодії громадських організацій з органами місцевого самоврядування та розробці практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Об'єкт дослідження є процес забезпечення участі громадськості у вирішенні проблемних питань місцевого значення.

Предметом дослідження є взаємодія громадських організацій з органами місцевого самоврядування.

Орієнтовна база дослідження - Білогородська сільська рада Бучанського району Київської області.

4. Вихідні дані до роботи:

Перелік графічного матеріалу: Рис. 1.1. Концептуальна схема процесу взаємодії між суб'єктами - елементами системи місцевого самоврядування в контексті видів взаємодії. Рис. 2.1. Нормативно-правова база для громадської участі у місцевому самоврядуванні. Рис. 3.1. Форми громадської участі у місцевому самоврядуванні. Додаток А. Таблиця 1. Структура Білогородської сільської ради.
Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ.

- 1.1. Взаємодія органів місцевого самоврядування із громадськістю як об'єкт теоретичного осмислення.
- 1.2. Правове забезпечення діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області щодо взаємодії з громадськими організаціями.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ФОРМИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В БІЛОГОРОДСЬКІЙ СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ.

- 2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності громадських організацій в Україні.
- 2.2. Аналіз діяльності громадських організацій в Білогородській сільській громаді та їх взаємодія з органами місцевого самоврядування.

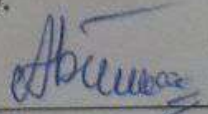
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ СПІЛЬНИХ РІШЕНЬ.

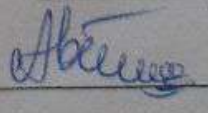
Висновки

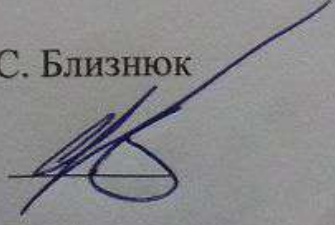
7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання		Примітка
		За планом	Фактично	
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	28.11.2022	28.11.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його керівнику	26.06.2023	26.06.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання його керівнику	20.12.2023	20.12.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання його керівнику	25.12.2023	25.12.2023	
5.	Підготовка вступу та формування висновків, списку літературних джерел. Оформлення роботи згідно вимог ДПУ та подання її керівнику	28.12.2023	28.12.2023	
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	до 15.01.2024	5.01.2024	
7.	Отримання відгуку керівника	25.01.2024	5.01.2024	
8.	Отримання зовнішньої рецензії	29.01.2024	5.01.2024	
9.	Попередній захист роботи	18.01.2024 19.01.2024	23.01.2024	
10.	Перевірка роботи на унікальність	22.01.2024	22.01.2024	
11.	Допуск кваліфікаційної роботи до захисту зав.каф.	до 05.02.2024		
12.	Захист роботи	14.02.2024 15.02.2024 18.02.2024		

8. Дата видачі завдання «28» листопада 2022 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи Н.В. Грабовенко

10. Гарант освітньо-професійної програми А.С. Близнюк

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти
О.Б. Скаковський

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на тему: «Взаємодія громадських організацій з органами місцевого самоврядування»

Мета роботи полягає в теоретичному та правовому обґрунтуванні взаємодії громадських організацій з органами місцевого самоврядування та розробці практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Завданнями роботи є:

- розглянути взаємодію органів місцевого самоврядування із громадськістю як об'єкт теоретичного осмислення;
- здійснити аналіз правового забезпечення діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області щодо взаємодії з громадськими організаціями;
- дослідити нормативно-правове забезпечення діяльності громадських організацій в Україні;
- проаналізувати сучасну практику діяльності громадських організацій в Білогородській сільській громаді та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- запропонувати напрями удосконалення участі громадськості у вирішенні проблемних питань територіальної громади.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення участі громадськості у вирішенні проблемних питань місцевого значення.

Предметом дослідження є взаємодія громадських організацій з органами місцевого самоврядування.

Базою дослідження виступає Білогородська сільська рада Бучанського району Київської області.

За результатами дослідження сформульовані практичні рекомендації щодо удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування з громадськістю, громадськими організаціями.

Одержані результати можуть бути використані в роботі об'єднаних територіальних громад щодо удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями.

Кваліфікаційна робота містить 77 сторінок, 1 таблиця, 3 рисунки, список використаних джерел 53 найменувань, 1 додаток.

Ключові слова: територіальна громада, сільська рада, органи місцевого самоврядування, громадська організація, взаємодія, проблемні питання місцевого значення.

Рік виконання кваліфікаційної роботи - 2023 р.

Рік захисту роботи – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ.....	13
1.3. Взаємодія органів місцевого самоврядування з громадськістю як об'єкт теоретичного осмислення.....	13
1.4. Правове забезпечення діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області щодо взаємодії з громадськими організаціями.....	24
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ФОРМИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В БІЛОГОРОДСЬКІЙ СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ.....	37
2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності громадських організацій в Україні.....	37
2.2. Аналіз діяльності громадських організацій в Білогородській сільській громаді та їх взаємодії з органами місцевого самоврядування...	46
Висновки до другого розділу.....	52
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ З ОРГАНІАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ СПІЛЬНИХ РІШЕНЬ.....	54
3.1. Практичні рекомендації щодо активізації участі громадян в процесі прийняття рішень.....	54
Висновки до третього розділу.....	65
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. За період від започаткування реформи децентралізації в Україні значно змінились акценти у напрямках роботи як органів місцевого самоврядування, так і посадових осіб місцевого самоврядування щодо виконання ними функціональних обов'язків. Саме на них сьогодні покладається роль ініціаторів і головних проектувальників демократичних перетворень у місцевому самоврядуванні. Вони повинні стати ефективними менеджерами, лідерами команд, яким сьогодні вже не достатньо просто мати знання в економічній, соціальній і правовій сферах та вміти застосувати їх на практиці. Голови об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) також мають володіти численними управлінськими та комунікативними навичками щодо активізації участі населення своїх громад для спільного вирішення проблемних питань місцевого значення. Основні зміни пов'язані із спроможністю місцевих публічних влад ефективно реалізовувати зростаючу кількість повноважень, що передаються їм органами державної виконавчої влади з метою надання більш якісних і доступних послуг мешканцям громад.

Конституцією України визначено два ключових аспекти організації діяльності органів місцевого самоврядування: до їх компетенції відносяться виключно питання місцевого значення та вони можуть діяти у суворій відповідності до Основного Закону та законів України. На місцеве самоврядування покладена роль безпосереднього управління територіальною громадою згідно порядку, який встановлюється законом України, як безпосередньо, так і через виконавчі органи місцевого самоврядування.

Таким чином, місцеві ради та їх виконавчі органи є похідними від правосуб'єктності відповідної ОТГ, що свідчить про їх підпорядкованість та підзвітність їй. І хоча ніяких прямих законодавчих механізмів для цього не передбачено, члени територіальної громади прямо впливають на органи місцевого самоврядування шляхом виборів до місцевої ради, виборів

міського, селищного або сільського голови, інституту звернення громадян, через діяльність громадських організацій та також за допомогою судової гілки влади.

Найбільші зміни в організаційній структурі виконавчих органів місцевого самоврядування зумовлені саме прийняттям нових повноважень і потребою формування нових управлінських структур (структурних підрозділів) для їх виконання, це призводить до того, що кожен рік голова і виконавчий комітет територіальної громади змушені змінювати структуру, бо держава добавляє повноваження, керівництво повинно виконання їх на когось покласти.

Стан і ступень розробки проблеми в спеціальній літературі. Загальні засади взаємодії елементів системи місцевого самоврядування ґрунтовно дослідили українські вчені та практики: О.Бабінова, В.Бакуменко, П.Біленчук, В.Борденюк, В.Вакуленко, О.Васильєва, В.Кампо, В.Куйбіда, Л.Лабенська, О.Лебединська, Р.Плющ, В.Погорілко, С.Приліпко, М.Пухтинський, С.Саханенко, Ю.Удовиченко, О.Фрицький, Ю.Шаров та інші.

Проблемам упровадження принципів “партисипативної демократії” або «демократії участі», взаємодії органів місцевої влади з громадськістю на місцевому рівні присвячені численні дослідження українських і зарубіжних авторів, а саме: В.Артеменка, І.Бураковського, О.Бойко, Н.Васильєвої, М.Грембергера, І.Ібрагімової, Й.Масуди, О.Омельчук, А.Ткачука та ін.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в теоретичному та правовому обґрунтуванні взаємодії громадських організацій з органами місцевого самоврядування та розробці практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Мета дослідження зумовила постановку й вирішення таких завдань:

- розглянути взаємодію органів місцевого самоврядування із громадськістю як об’єкт теоретичного осмислення;

- здійснити аналіз правового забезпечення діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області щодо взаємодії з громадськими організаціями;
- дослідити нормативно-правове забезпечення діяльності громадських організацій в Україні;
- проаналізувати сучасну практику діяльності громадських організацій в Білогородській сільській громаді та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- запропонувати напрями удосконалення участі громадськості у вирішенні проблемних питань територіальної громади.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення участі громадськості у вирішенні проблемних питань місцевого значення.

Предметом дослідження є взаємодія громадських організацій з органами місцевого самоврядування.

Методи дослідження Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що забезпечують об'єктивний аналіз формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері. Основу дослідження становив системний підхід, який дозволив обґрунтувати особливості й властивості місцевого самоврядування. Методи діалектики дозволили розкрити дуалістичний характер взаємодії елементів системи місцевого самоврядування як динамічного процесу обміну діями й впливами на засадах сприяння або протидії, що забезпечує участь громадськості у прийнятті рішень на місцевому рівні. Міждисциплінарний і комплексний підходи до вивчення взаємодії в місцевому самоврядуванні громад та забезпечили виділення сутнісних аспектів цього явища.

Базою дослідження виступає Білогородська сільська рада Бучанського району Київської області.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у можливості використання практичних рекомендацій, викладених у кваліфікаційній роботі, при розробленні статутів об'єднаних територіальних

громад, регламентів роботи органів місцевого самоврядування, положень про громадські ради, які створюються при цих органах, або положень про громадські організації, благодійні фонди, які створюються в територіальних громадах, і підготовці організаційно-комунікаційних заходів, спрямованих на активізацію мешканців територіальної громади та залучення їх до вирішення проблемних питань місцевого значення.

Особистий внесок здобувача. Проаналізував діяльність існуючих громадських організацій та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування на території Білогородської сільської об'єднаної територіальної громади і зробив практичні пропозиції щодо удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю в умовах прийняття спільних рішень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

1.1. Взаємодія органів місцевого самоврядування з громадськістю як об'єкт теоретичного осмислення

Прихильники теорії «партисипативної демократії» або «демократії участі» ведуть активний пошук ефективного залучення громадян до процесу прийняття управлінських або політичних рішень. Задля стимулювання активності різних верств суспільства пропонується підняття їх загального освітнього рівня, прилучання до основ політичної культури.

Фундаментальною системостворчою категорією діалектики є саме взаємодія, яка допомагає зрозуміти та з'ясувати соціальну реальність, що створюється в процесі соціальних взаємодій суб'єктів, є результатом свідомості й життєдіяльності людей в певному територіальному та історичному просторі.

Над протиріччями у соціальних спільнотах, проблематикою взаємодії органів публічної влади і громадян розмірковували відомі суспільствознавці античності – Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель [48, с. 36-39]. Згодом діалектичне осмислення взаємодії як явища здійснив німецький вчений, філософ Г. В. Ф. Гегель, він розвинув думку Геракліта про суперечності як джерело руху та розвитку [52, с. 148]. Людські дії, за Гегелем, зумовлені необхідністю задоволення внутрішніх потреб, що трактуються як суперечність між існуючим та бажаним станом. Праця об'єднує людей, їх зусилля, спрямовані на задоволення власних потреб, одночасно сприяють задоволенню потреб інших, а досягнути бажаного можливо лише завдяки праці інших. Вчений вважав, що узгодження протиріч між окремими групами

інтересів у суспільстві (“господарем” і “рабом”), тобто примирення суперечностей, є цілком досяжним, але ця функція покладається на державу й право, а не антагоністичне (за Гегелем) громадянське суспільство.

Згуртування місцевих жителів заради задоволення спільних потреб, співпраця громадськості та органів публічної влади на основі єдності інтересів, різноманітні форми об'єднань органів і посадових осіб місцевого самоврядування є проявами тотожності. У той же час, різноманітні відмінності, зокрема, розбіжність цілей діяльності й ціннісних орієнтацій учасників місцевого розвитку, боротьба груп інтересів зумовлюють міжособистісні й міжгрупові соціальні конфлікти при вирішенні питань місцевого значення. Взаємодія тотожностей і відмінностей в місцевому самоврядуванні є суперечністю, яка зумовлює розвиток цього інституту народовладдя та віддзеркалює закон єдності та боротьби протилежностей, сформульований Г. В. Ф. Гегелем.

У повсякденному житті, багатьох законодавчих, нормативно-правових актах і деяких наукових дослідженнях слова “взаємодія”, “співпраця”, “комунікація”, “сприяння” навіть вживаються як синоніми [1, с. 184]. Останнім часом, науковці застосовують термін “взаємодія” у широкому сенсі до будь-якого дійсного відношення речей і явищ. У загальному сенсі, під взаємодією розуміють процес “безпосереднього або опосередкованого впливу суб'єктів одне на одного, що породжує причинну обумовленість їхніх дій і взаємозв'язок” [9, с. 55]. Розповсюдженим є звужене тлумачення управлінської взаємодії як “участі у спільній діяльності суб'єктів управління в процесі досягнення суспільно необхідних цілей” [8, с. 99].

Через це, виникає необхідність уточнити сутність поняття “взаємодії елементів системи місцевого самоврядування”, об'єктом якої виступає чимале коло питань місцевого значення, які належать до різних сфер суспільного життя та торкаються інтересів усіх учасників місцевого розвитку.

Головними елементами системи місцевого самоврядування, які визначені Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” [38, ст. 5], є: територіальні громади, представницькі й виконавчі органи, головні посадові особи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські голови, старости), органи самоорганізації населення, взаємодія яких із громадськістю, з громадськими організаціями на рівні сіл, селищ, міст у питаннях формування та прийняття спільних рішень становить предмет нашого дослідження. Деякі з цих елементів самі по собі є складними системами, які виступають одночасно і об’єктом, і суб’єктом впливу щодо інших елементів.

Хотілось би зауважити, що суб’єкти місцевого самоврядування можуть перебувати у взаємозв’язку, але, за відсутності взаємної активності, не вступати у взаємодію. В процесі їхньої діяльності постійно виникають суперечності, зумовлені політичними, соціальними, економічними, культурними чинниками. Врегулювання конфліктних ситуацій при вирішенні питань місцевого значення потребують спільних зусиль і, водночас, стимулюють до вдосконалення форм взаємодії, важелів стримувань і противаг у діяльності тих чи інших суб’єктів. Гармонійні взаємодії сприяють відтворенню, збереженню та розвитку спільноти. Антагоністичні – спрямовані на зміну, трансформацію спільнот.

Отже, гармонійні взаємодії у самоврядній системі (зокрема, координація, співпраця, прийняття спільних рішень) забезпечують інтеграцію її елементів, а дисгармонійні (конфлікт, протидія, конкуренція) призводять до дезінтеграції і водночас зумовлюють розвиток або занепад системи.

У свою чергу, становлення місцевого самоврядування є необхідною умовою формування громадянського суспільства – історичного типу розвитку людського суспільства. Територіальні громади є структурними компонентами суспільства й відкритими динамічними соціальними системами, відокремленими за територіальною ознакою. Таким чином,

результати соціальних взаємодій в системі місцевого самоврядування відображаються не лише на життєдіяльності окремих громад, а й опосередковано – на функціонуванні суспільства в цілому.

Науковці О.Бабінова [1], О.Васильєва, Н.Васильєва, О.Омельчук [3; 4] розглядають теоретико-методологічні аспекти взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю та основну увагу приділяє формам і методам участі громадян в управлінні державними справами, а також управлінню конфліктами у взаємодії органів публічної влади та громадськості на місцевому рівні. Діалогову взаємодію влади та громадськості аналізує та обґрунтовує О.Крутий, яка стверджує, що діалог є механізмом взаємодії суб'єктів суспільного життя. Р.Плющ досліджує засади формування дієвої структури місцевого самоврядування в організаційно-управлінському аспекті, характеризує взаємодію в ієрархічних структурах його органів і підсистем.

У Законі України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” (2015 р.), який регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об’єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, визначені основні умови добровільного об’єднання територіальних громад [31, ст. 4], а саме:

“Добровільне об’єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням таких умов:

1) у складі об’єднаної територіальної громади не може існувати іншої територіальної громади, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування;

2) територія об’єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об’єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об’єдналися;

3) об’єднана територіальна громада має бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області;

4) при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади;

5) якість та доступність публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання”.

Після прийняття зазначеного Закону, з'явилася ще одна посадова особа в системі органів місцевого самоврядування, або ще один елемент в системі місцевого самоврядування – староста села або селища.

Оскільки місцеве самоврядування в Україні є не лише правом, а й реальною здатністю громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб МС вирішувати питання місцевого значення, згаданий інститут публічної влади визначають як сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції і повноваження [11, с. 506].

Закон України «Про громадські об'єднання» [30] визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення діяльності громадських об'єднань в Україні.

У зазначеному Законі стаття 1 присвячена саме сутності поняття громадського об'єднання [30, ст. 1]:

1. Громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів.

2. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

3. Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

4. Громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

5. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку [30, ст. 1].

Корисним результатом і спільною метою діяльності усіх елементів СМС вважаємо забезпечення сталого розвитку територіальної громади, а прагнення місцевих жителів підвищити рівень власного добробуту через максимально повне задоволення дійсних колективних потреб – основним, але не єдиним системотвірним чинником. Не менш значущими вважаємо такі чинники впливу на розвиток місцевого самоврядування, як національно-культурні особливості й традиції самоврядності (складові права в загальному розумінні); здатність соціальних систем до самоорганізації та саморегулювання; наявність спільної мети. На СМС також впливають закони системоутворення, до яких належать логічний взаємозв'язок і взаємозалежність усіх елементів системи, структурованість як засіб зв'язку елементів у єдине ціле; ускладнення системи внаслідок розвитку, розширення функціональних зв'язків; наявність головного елемента – територіальної громади, який визначає закономірність побудови всієї системи, роль і місце інших елементів, в залежності від важливості для громади; відносна самостійність інших елементів системи стосовно головного.

Економічні, політичні, правові, соціально-культурні, демографічні, технологічні, екологічні, територіальні чинники та їх змінні опосередковано впливають на локальну СМС та враховуються органами й посадовими особами місцевого самоврядування при прийнятті управлінських рішень.

Структуру СМС становлять елементи, компоненти та зв'язки між ними. Суб'єктно-елементний склад СМС можна згуртувати в чотири групи:

- 1) територіальні громади,
- 2) органи місцевого самоврядування,
- 3) головні посадові особи МС – сільські, селищні, міські голови, старости,
- 4) органи самоорганізації населення.

У свою чергу, органи МС поділяються на представницькі й виконавчі. Представницькі – це сільські, селищні, міські ради; районні в місті ради; районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, а також виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Отже, первинними суб'єктами МС в Україні є територіальні громади сіл, селищ, міст, а решта суб'єктів місцевого самоврядування мають похідний статус. Найбільш вузьким є коло елементів СМС – це взаємозалежні суб'єкти місцевого самоврядування, які перебувають у стійких відносинах, несуть відповідальність за дії або бездіяльність щодо вирішення питань місцевого значення в межах визначеної законодавством компетенції та взаємодіють один з одним, внутрішнім і навколишнім середовищем системи на основі суспільних зв'язків, які формують відносно незмінну структуру системи.

Характер взаємодії елементів СМС визначає основні властивості системи, її стан і тип; відбувається у певному часовому та територіальному просторі на основі різноманітних зв'язків із громадськістю: правових, соціальних, політичних, економічних, організаційних; просторових; зовнішніх і внутрішніх; управлінських; тимчасових і довготривалих; безпосередніх і опосередкованих тощо.

Яскравим проявом взаємодії публічної влади та територіальної громади вважаємо реалізацію права жителів села, селища, міста на *місцеву ініціативу*, яка підлягає реєстрації у виконавчому органі відповідної ради та

обов'язковому розгляду на пленарному засіданні місцевої ради, з подальшим інформуванням громадськості про результати цього розгляду.

Діагональна, або консультативна взаємодія в організаціях реалізується у формі методичних консультацій між структурними одиницями вищого й нижчого рівнів, які не перебувають у відносинах безпосереднього підпорядкування. Крім того, певні види взаємодій в місцевому самоврядуванні будуються на діагональних зв'язках, які не можна віднести ні до вертикальних, ні до горизонтальних. Прикладами діагональної взаємодії вважаємо ініціювання місцевою радою різні форми консультацій з громадськістю, проведення яких у багатьох випадках є правом, а не обов'язком місцевих рад, а також взаємодію сільського, селищного, міського голови з депутатами місцевої ради під час пленарного засідання, на якому він головує.

Концептуальна схема процесу взаємодії між суб'єктами - елементами системи місцевого самоврядування в контексті видів взаємодії зазначена на рис. 1.1.

Водночас, хотілось би зазначити, що існування тих чи інших зв'язків не обов'язково означає, що суб'єкти перебувають у стані взаємодії, оскільки основою її є практика. За відсутності взаємної активності (участі громадськості), окремі СМС можуть перебувати у взаємозв'язку, але не вступати у взаємодію; через недосконалі організаційно-комунікаційні складові механізму взаємодії чи небажання співпрацювати, відносини між ними можуть набувати характеру взаємного ігнорування.

Наприклад, існування просторового зв'язку між ОСН, які зареєстровані в межах однієї територіальної громади (міського району) не означає, що вони співпрацюють і координують свою діяльність.

Якщо ж міська рада не дбає про гармонійний розвиток мережі комітетів самоорганізації населення (відсутня програма підтримки, не вживаються організаційні заходи з координації діяльності цих органів, межі компетенції декількох комітетів територіально й функціонально співпадають), взаємодія

між ними набуватиме ознак суперництва і навіть антагонізму. Наведений приклад ілюструє взаємозв'язок і взаємовплив елементів СМС.

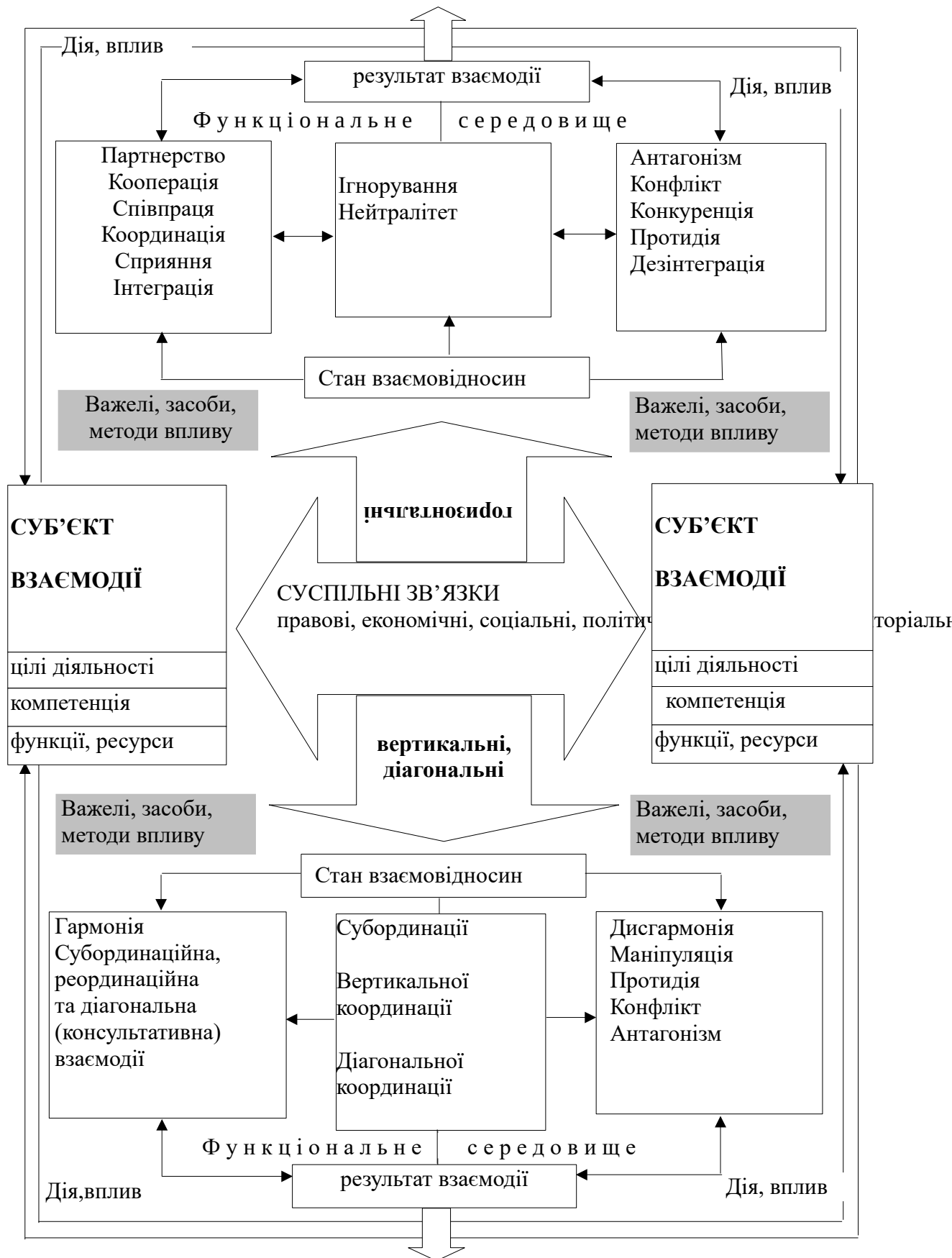

Рис. 1.1. Концептуальна схема процесу взаємодії між суб'єктами - елементами системи місцевого самоврядування в контексті видів взаємодії

На основі горизонтальних зв'язків найвищим ступенем співпраці є, на наш погляд, *партнерство*, за якого подібні за правовим статусом (компетенцією) елементи системи місцевого самоврядування (далі – СМС) взаємодіють на рівних засадах (міжмуніципальне партнерство). Однак, у діяльності елементів СМС можуть виникати протиріччя: конфлікт, протистояння, протидія, антагонізм, що також є формами взаємодії. Прикладом *антагоністичної взаємодії* органів місцевого самоврядування з громадськістю є свідоме ігнорування потреб місцевих жителів при наданні підприємницьким структурам (забудовникам) дозволів на забудову певної території громади, без урахування громадської думки, без залучення громадськості для обговорення містобудівної документації.

Зворотньою реакцією на подібні дії місцевої влади є протидія з боку мешканців територіальної громади, яка реалізується через різні методи й важелі впливу: акції протесту, пікети (організаційні); звернення громадян зі скаргами на дії цих органів місцевого самоврядування, розповсюдження відомостей про місцеві події в медіапросторі (*інформаційні*); ініціювання місцевого референдуму з питання дострокового припинення повноважень міського голови (*правові*); залучення до розв'язання конфліктної ситуації учасників політичного процесу (*політичні*) тощо.

Людина приймає рішення, яке, на її думку, у момент вибору є найкращим або найбільш для неї доцільним. Отже, прийняття рішень – це свідомий процес, вибір з наявних альтернатив (різних варіантів) одного єдиного рішення, яке скорочує розрив між сьогоденням і майбутнім бажаним станом (або поведінкою, дією).

Управлінське рішення – це інформаційний варіант майбутнього, бажаного для особи, яка його приймає, стану та (або) поведінки керованої системи та її зовнішнього середовища, який ще необхідно реалізувати на

практиці, матеріалізувати. Так як виконання здійснюється людьми, це також визначає високу суб'єктивність і ймовірність реалізації рішення [25, с. 138].

Управлінські рішення від безлічі інших, прийнятих людьми в повсякденному житті рішень, відрізняють [25, с. 138]:

1) *характер мети* – суб'єкт управління (індивід чи група) приймає рішення виходячи не тільки і не стільки зі своїх власних потреб, а з метою вирішення проблем конкретної організації, колективу;

2) *наслідки* – приватний вибір індивіда позначається на його власному житті і може вплинути на деяких близьких йому людей. Менеджер, особливо високого рангу, вибирає напрямок дій не тільки для себе, але і для організації в цілому і її працівників. Його рішення можуть істотно вплинути на життя багатьох людей. У великих, особливо містоутворюючих організаціях, рішення керівників можуть серйозно відбитися на соціально-економічній ситуації цілих регіонів та міст;

3) *поділ і кооперація праці* – у будь-якій організації є певний розподіл праці, при якому процеси розробки, прийняття та реалізації різних рішень розподілені між її працівниками. У той же час діяльність цих працівників об'єднана (кооперуватися) за різними ознаками у відносно самостійні групи і в діяльність керуючої системи в цілому. Наприклад, один працівник приймає рішення щодо матеріального забезпечення організації, інший по фінансовому забезпеченню, третій – по забезпеченню трудовими ресурсами, а в цілому їх діяльність спрямована на процеси забезпечення організації ресурсами і складає частину управління діяльністю в цілому;

4) *професіоналізм* – в управлінні організацією розробка, прийняття та реалізація рішень – складний, відповідальний і часто формалізований процес, що вимагає професійної підготовки.

Отже, взаємодія є проявом різноманітних соціальних зв'язків, взаємна обумовленість і причинність (детермінізм) дій, визначеність за простором і структурованість за часом притаманні будь-яким взаємодіям. Однак, взаємодію органів місцевого самоврядування з громадськістю не слід

ототожнювати із співпрацею, оскільки відносини елементів місцевого самоврядування засновані не лише на сприянні, координації дій, співпраці, а подекуди набувають характеру антагонізму, боротьби, конкуренції, протидії, при цьому нерідко виникають соціальні конфлікти. Крім того, конфлікти, конкуренція, суперництво, протидія також є видами взаємодії, протилежними за характером сприянню, співпраці, партнерству, координації (узгодженню) дій.

1.2. Правове забезпечення діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області щодо взаємодії з громадськими організаціями

Білогородська сільська територіальна громада в Бучанському районі Київської області була утворена 12 червня 2020 року Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року №715-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Київської області» [29] шляхом об'єднання Білогородської, Святопетрівської, Музичанської, Гореницької, Бобрицької сільських рад Києво-Святошинського району. Адміністративний центр – село Білогородка. Отже, вона є об'єднаною територіальною громадою (ОТГ) - це вид територіальних громад, які утворювалися в Україні під час реформи децентралізації у 2015-2020 роках шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст (відповідних сільських, селищних та міських рад).

Об'єднані територіальні громади утворювалися відповідно до закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [31] та урядової Методики формування спроможних територіальних громад [33] за погодженням із обласними органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

У червні 2020 року на основі вже утворених ОТГ були сформовані нові територіальні громади, що вкрили собою усю територію України (окрім Чорнобильської зони відчуження та Криму).

У складі Білогородської сільської територіальної громади *десять* сіл: Білогородка, Бобриця, Гнатівка, Гореничі, Лука, Музичі, Неграші, Святопетрівське, Стоянка, Шевченкове. До Білогородської сільської територіальної громади належать Бобрицький, Гореницький, Музичанський та Святопетрівський старостинські округи.

Білогородська сільська рада Бучанського району Київської області (далі – Білогородська сільська рада) входить до системи органів місцевого самоврядування Бучанського району Київської області, що сформувалася в умовах добровільного об'єднання територіальних громад Київської області. Білогородська сільська рада та її голова відповідальні за свою діяльність або бездіяльність перед всією об'єднаною територіальною громадою.

У своїй діяльності Білогородська сільська рада керується Конституцією України [16], Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» [38], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [31], «Про службу в органах місцевого самоврядування» [44], «Про статус депутатів місцевих рад» [45], «Про органи самоорганізації населення» [39], «Про регулювання містобудівної діяльності» [42], «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [41], «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [40], «Про міжмуніципальне співробітництво» [37], Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення містобудівної документації» [35], «Про громадські об'єднання» [30] та іншими законами України, актами Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України.

Ознайомлення з основними нормативно-правовими та розпорядчими документами, що регулюють діяльність Білогородської сільської ради

розпочалось з моменту обрання у жовтні 2020 року нових сільського голови та депутатів сільської ради.

25 жовтня 2020 року Білогородська сільська територіальна виборча комісія оприлюднила результати місцевих виборів. Сільським головою Білогородської об'єднаної територіальної громади став А. Овсієнко, до цього він працював Святопетрівським сільським головою.

Депутатами Білогородської сільської ради Бучанського району стали 26 осіб. Найбільше голосів віддано за представників партії «Європейська Солідарність» - 7 депутатів: білогородчани С.Петровський, В.Воловик, святопетрівчани М.Ткач, О.Старовойт, шевченківець Ю.Марченко, мешканець Бобриці Р.Іваненко та бучанка М.Шевченко.

По п'ять представників провели у сільську раду партії «Слуга народу» та «Батьківщина». Пропрезидентську політичну силу представлятимуть вишнівчанин С.Пишний, бобричанин О.Король, мешканці Білогородки Є.Охріменко та І.Боровик, музичанка М.Масовець. А партія Юлії Тимошенко провела у раду святопетрівчан О.Польського, Р.Іващука, Н.Бортнічук, васильківця М.Гапича та І.Білозор із Софіївської Борщагівки.

По три депутати матимуть у раді «Удар»: Б.Хамідулін (Білогородка), святопетрівчани П.Реган, В.Савуст'ян, «За майбутнє» (В.Ревчук (Стоянка), білогородці М.Зуєв, І.Петровська) і «Сила і честь» (С.Бурак (Київ), стоянці С.Тереня та Ю.Мишута).

Із перераховано бачимо, що до Білогородської сільської ради обрано сім білогородців, сім святопетрівчан, три стоянці, два бобричанина, один вишнівчанин, по одному представнику Шевченкового, Музичів, Києва, Василькова, Бучі, Софіївської Борщагівки.

У Білогородській сільській раді лише сім жінок-депутаток. Чимало депутатів мають досвід роботи в органах місцевого самоврядування, займають керівні посади на підприємствах різної форми власності, у Білогородській сільській раді представлені чотири фізичні особи-підприємці, ще четверо обранців тимчасово не працюють. Отже, в результаті місцевих

виборів 2020 року була організована Білогородська сільська рада та майже всі населенні пункти, які увійшли в результаті об'єднання до Білогородської ОТГ у новообраній сільській раді представлено.

За період від започаткування реформи децентралізації в Україні значно змінилися акценти у напрямках роботи посадових осіб місцевого самоврядування щодо виконання ними функціональних обов'язків. Саме на них покладається роль ініціаторів і головних проектувальників демократичних перетворень у місцевому самоврядуванні, ефективними менеджерами, лідерами команд, яким сьогодні вже не достатньо просто мати знання в економічній, соціальній і правовій сферах та вміти застосувати їх на практиці. Вони також мають володіти численними управлінськими та комунікативними навичками. Основні зміни пов'язані із спроможністю місцевих влад ефективно реалізовувати зростаючу кількість повноважень, що передається їм органами виконавчої влади з метою надання більш якісних і доступних послуг громадянам.

Конституцією України визначено два ключових аспекти організації діяльності органів місцевого самоврядування: до їх компетенції відносяться виключно питання місцевого значення та вони можуть діяти у суворій відповідності до Основного Закону та законів України. На місцеве самоврядування покладена роль безпосереднього управління громадою згідно порядку, який встановлюється законом України, як безпосередньо, так і через виконавчі органи місцевого самоврядування [38].

Таким чином, місцеві ради та їх виконавчі органи є похідними від правосуб'єктності відповідної територіальної громади, що свідчить про їх підпорядкованість та підзвітність. І хоча ніяких прямих законодавчих механізмів для цього не передбачено, члени територіальної громади прямо впливають на органи місцевого самоврядування шляхом виборів до ради, виборів міського голови, інституту звернення громадян, а також за допомогою судової гілки влади [17]. Найбільші зміни в організаційній структурі виконавчих органів місцевого самоврядування відбулися не тільки

в територіальних громадах (ТГ), а також в районних радах (РР). Зміни в основному зумовлені прийняттям нових повноважень і потребою формування нових управлінських структур для їх виконання, це призводить до того, що кожен рік голова і виконавчий комітет територіальної громади чи районної ради змушений змінювати структуру, бо держава добавляє повноваження, керівництво повинно їх на когось покласти.

Ще одним важливим чинником організаційних змін є прагнення до постійного вдосконалення певних послуг та підвищення ефективності використання бюджетних коштів, що зумовлює відповідне підлаштування організаційної структури виконавчих органів [2]. З часом трансформації територіальних громад вони стали все більше вирізнятися від районних рад, це пов'язано із тим, що процес децентралізації почався із низу до верху, як наслідок адміністративними районами почали займатися тільки після завершення об'єднання громад та формування нового адміністративного поділу областей на райони. Найбільш вагомими організаційні зміни у громадах відбулися у частині надання послуг.

Особливо помітно це на прикладі надання адміністративних послуг через створений центр надання адміністративних послуг (ЦНАП). Завдяки створенню ЦНАПів громади отримали нові повноваження і забезпечили надання відповідних послуг – реєстрацію нерухомості, місця проживання і т.п. [2].

Третім чинником змін організаційної структури деякі голови територіальних громад є відсутність рекомендованої чи типової організаційної структури для громад. Відповідно кожна громада створювала свою організаційну структуру самостійно, часто копіюючи відповідну структуру районної державної адміністрації (РДА), відмінність тільки в меншій кількості працівників. ТГ потребують розвитку своєї спроможності у веденні діалогу з органами виконавчої влади, вміння вести конструктивні переговори.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських рад згідно з законом «Про місцеве самоврядування в Україні», є виконавчі комітети, відділи, управління та інші виконавчі органи, які створюються радами як виконавчі органи. Виконавчі органи у своїй роботі та звітності є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень звітують органам виконавчої влади держави.

Виконавчий комітет – це колегіальний орган, що утворюється за рішенням ради. Право на внесення пропозицій з подання кандидатур до складу виконкому належить голові. Чинне законодавство не містить чітких вимог щодо кількісного чи персонального складу виконавчого комітету. При цьому в обов’язковому порядку до його складу входять голова, секретар ради та староста відповідної громади [50]. Відповідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» повноваження виконавчого комітету поширюються на [38]:

- сферу соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку (стаття 27);
- галузь бюджету, фінансів і цін (стаття 28);
- сферу управління комунальною власністю (стаття 29);
- галузь житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв’язку (стаття 30);
- галузь будівництва (стаття 31);
- сферу освіти, охорони здоров’я, культури, фізкультури і спорту (стаття 32);
- сферу регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища (стаття 33);
- сферу соціального захисту населення (стаття 34);
- галузь зовнішньоекономічної діяльності (стаття 35);
- галузь оборонної роботи (стаття 36);
- сферу адміністративно-територіального устрою (стаття 37).

На рівні села, селища, які увійшли до складу ТГ, обирається староста, який представляє інтереси мешканців територіальної громади. Відповідно до ч. 2 ст. 141 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» староста обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування і здійснює свої повноваження на постійній основі [38].

Структура Білогородської сільської ради зазначена на табл. 1.1 [21] у Додатку А.

Одним із відділів у структурі Білогородської сільської ради є *відділ організаційного та аналітичного забезпечення*, який здійснює організаційне та аналітичне забезпечення діяльності сільського голови та виконавчого комітету Білогородської сільської ради. Забезпечує взаємодію зі [21]: структурними підрозділами виконавчого апарату Білогородської сільської ради, центральними та місцевими органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, іншими державними органами, підприємствами, установами, організаціями, громадськістю.

Відділ забезпечує організацію діловодства, здійснює ведення реєстру вхідної та вихідної кореспонденції, зокрема:

- звернень громадян;
- запитів на публічну інформацію та контроль дотримання термінів виконання;
- ведення реєстру розпоряджень сільського голови з основної діяльності;
- ведення реєстру рішень виконавчого комітету Білогородської сільської ради.

Відділ з питань соціального захисту Білогородської сільської ради надає послуги мешканцям сіл територіальної громади без необхідності звертатися до районних органів соціального захисту, як це було раніше. Звернення громадян та заяви на отримання допомог приймаються у селах

Білогородка, Гореничі, Святопетрівське. Це значно спрощує та прискорює оформлення документів, а спеціалісти відділу надають телефонні та електронні консультації.

У зв'язку з реформою децентралізації в Україні змінився порядок звернення громадян, які мають необхідність отримати соціальну підтримку від держави. Якщо раніше людина могла прийти до органів соціального захисту населення та оформити необхідні документи для отримання пільги, субсидії чи іншого виду допомоги, тепер необхідно звернутися до територіальної громади, де створений відповідний *підрозділ з питань соціального захисту населення*.

Відділ надання соціальних послуг - структурний підрозділ Білогородської сільської ради, створений з метою соціального захисту населення, надає соціальні послуги особам (сім'ям) в Білогородській територіальній громаді, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги [21].

Основними принципами діяльності Відділу є законність, дотримання і захист прав людини, системність, комплексність, адресність та індивідуальний підхід, доступність та відкритість, добровільність вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг, конфіденційність, відповідальність за дотримання етичних та правових норм під час надання послуг, дотримання державних стандартів соціальних послуг, недопущення негуманних і дискримінаційних дій щодо соціально незахищених категорій населення, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Служба у справах дітей - це структурний підрозділ Білогородської сільської ради створена з метою забезпечення у межах визначених законодавством прав членів Білогородської територіально громади у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів дітей шляхом виконання відповідних державних і місцевих програм, надання населенню якісних послуг.

Урочисте відкриття *Дія Центру* відбулося 24 грудня 2021 року за підтримки Міністерства цифрової трансформації України. *Дія Центр* розташований в окремому приміщенні Білогородської сільської ради, що надає змогу суттєвого покращення обслуговування громадян за рахунок великої площі для приймання відвідувачів, зручної зони очікування, змістовної інформаційної бази [21].

Встановлений зручний графік приймання громадян, зокрема робота без перерви на обід. Центр *Дія* Білогородської сільської ради працює п'ять днів на тиждень з 9.00 години 17.00 годин. Робота в Центрі *Дія* здійснюється за принципом «Єдиного вікна», тобто приймання документів відбувається виключно через адміністраторів. Створено змогу отримання максимальної кількості адміністративних послуг в одному місці.

Перелік адміністративних послуг, які надаються в *Дія Центрі* Білогородської сільської ради [21]: реєстрація нерухомості; реєстрація бізнесу та громадських формувань; видача відомостей з Державного земельного кадастру; видача дозвільних документів; послуги Пенсійного фонду України; послуги з реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання; видача (обмін) паспортних документів – послуга буде надаватися з лютого 2022 року (наразі триває налаштування системи); соціальні послуги; земельні послуги; архітектурні послуги; послуги Державної інспекції архітектури та містобудування; послуги Держпродспоживслужби; послуги з реєстрації актів цивільного стану.

Особливу увагу приділимо відділу інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю, бо саме цей відділ є відповідальним за роботи з громадськими організаціям на території Білогородської сільської громади.

Положення про структурний підрозділ - відділ інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю (далі – відділ) Білогородської сільської ради було прийнято рішенням №1358 від 31 березня 2023 року XI сесії VIII скликання. Відділ утворюється, реорганізується, ліквідується, зазначено в Положенні, рішенням сесії сільської ради.

Відділ інформаційного забезпечення та зв'язків із громадськістю у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, розпорядженнями голови Київської облдержадміністрації, рішеннями Київської обласної ради, регламентом та рішеннями районної та сільської ради, розпорядженнями сільського голови, а також Положенням про цей відділ [21].

Положення про відділ інформаційного забезпечення та зв'язків із громадськістю затверджено рішенням сесії Білогородської сільської ради, посадові інструкції працівників Відділу – сільським головою. Призначення на посаду та звільнення з посади працівників відділу здійснюється сільським головою відповідно до чинного законодавства. Відділ підзвітний керівництву сільської ради та у своїй діяльності безпосередньо підпорядковується секретарю виконавчого комітету сільської ради.

Основні завдання відділу інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю [21]: створення умов для реалізації конституційних прав громадян на інформацію; сприяння реалізації конституційного права громадян на свободу слова; забезпечення проведення державної політики в інформаційній та видавничій сферах, а також державної мовної політики на території Білогородської сільської ради; створення умов для розвитку інформаційної та видавничої сфер, просвітницької роботи в інформаційному просторі в межах територіальної громади та поза її межами; забезпечення ефективної взаємодії із засобами масової інформації шляхом висвітлення діяльності Президента України, Кабінету Міністрів України, Київської облдержадміністрації, Бучанської районної ради, виконавчого комітету Білогородської сільської ради, підприємств, установ та організацій громади; оперативне реагування на запити населення щодо надання державних послуг та відповідної інформації; підготовка інформації про діяльність Білогородської сільської ради та її виконавчого комітету, створення та реалізація тематичних медіа-планів та проектів, організація оприлюднення у

пресі та на каналах телебачення і радіомовлення, а також розміщення в мережі Інтернет інформаційних матеріалів, підготовлених їхніми структурними підрозділами тощо.

Відділ інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю відповідно до покладених на нього завдань [21]: забезпечує публікацію в інтернет-ресурсах, месенджерах, пресі, передачі на радіо і телебаченні офіційних документів, рішень ради та виконавчого комітету, розпоряджень голови, матеріалів про роботу сесій, постійних комісій, депутатську діяльність; спільно з іншими відділами забезпечує підготовку матеріалів для доповідей, виступів сільського голови, його заступників перед аудиторією та в засобах масової інформації, висвітлення в інтернет-ресурсах, пресі, на радіо та телебаченні офіційних документів ради та виконавчого комітету, рішень, розпоряджень голови, матеріалів про роботу сесій; готує пропозиції сільському голові Білогородської сільської ради щодо інформаційної політики Білогородської сільської ради та діяльності засобів масової інформації в територіальній громаді, проводить опитування громадської думки щодо діяльності органу місцевого самоврядування; організовує та проводить прес-конференції, брифінги, «круглі столи» з керівництвом органу місцевого самоврядування; організовує або в координації з іншими відділами та структурними підрозділами Білогородської сільської ради бере участь в організації масових та публічних заходів за участю сільського голови та керівництва Білогородської сільської ради; здійснює інформаційно-технічне забезпечення офіційного сайту Білогородської сільської ради, готує до випуску інформаційно-аналітичні вісники, інформаційні довідники, офіційні вітання в пресі з нагоди державних, місцевих та професійних свят, вітальні телеграми, поздоровлення; аналізує висвітлення роботи Білогородської сільської ради та старостинських округів у засобах масової інформації; у межах своїх повноважень розглядає звернення громадян з питань, пов'язаних з роботою засобів масової інформації та суб'єктів видавничої справи, які провадять свою діяльність в області. У відповідних випадках розміщує на

веб-сторінці Білогородської сільської ради відповіді на звернення громадян тощо.

Висновки до першого розділу

1. Розглянуто взаємодію органів місцевого самоврядування з громадськістю як об'єкт теоретичного осмислення. Зауважено, що громадянське суспільства та його інституції дозволяють суспільству виконувати різні функції, в основі яких завжди лежить побудова ефективного діалогу між державою та громадянином. Доведено, що гармонійні взаємодії у самоврядній системі (зокрема, координація, співпраця, прийняття спільних рішень) забезпечують інтеграцію її елементів, а дисгармонійні (конфлікт, протидія, конкуренція) призводять до дезінтеграції і водночас зумовлюють розвиток або занепад системи. Зазначено, що згуртування місцевих жителів заради задоволення спільних потреб, співпраця громадськості та органів публічної влади на основі єдності інтересів, різноманітні форми громадських об'єднань органів і посадових осіб місцевого самоврядування є проявами тотожності. У той же час, різноманітні відмінності, зокрема, розбіжність цілей діяльності й ціннісних орієнтацій учасників місцевого розвитку, боротьба груп інтересів зумовлюють міжособистісні й міжгрупові соціальні конфлікти при вирішенні питань місцевого значення.

Отже, оскільки місцеве самоврядування в Україні є не лише правом, а й реальною здатністю територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб МС вирішувати питання місцевого значення, згадані інститути публічної влади визначають як сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції і повноваження.

2. Проаналізовано правове забезпечення діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області щодо взаємодії з

громадськими організаціями. Зазначено, що Білогородська сільська територіальна громада в Бучанському районі Київської області була утворена 12 червня 2020 року Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року №715-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Київської області» шляхом об'єднання Білогородської, Бобрицької, Святопетрівської, Музичанської, Гореницької сільських рад Києво-Святошинського району. Адміністративний центр – село Білогородка. Отже, вона є об'єднаною територіальною громадою (ОТГ) - це вид територіальних громад, які утворювалися в Україні під час реформи децентралізації у 2015-2020 роках шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст (відповідних сільських, селищних та міських рад).

Розглянуто структуру Білогородської сільської ради, особливу увагу приділено відділу інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю, який було створено Білогородською сільською радою рішенням №1358 від 31 березня 2023 року XI сесією VIII скликання.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ФОРМИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В БІЛОГОРОДСЬКІЙ СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ

2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності громадських організацій в Україні

Найбільш поширеними практиками реалізації громадянського суспільства є різні способи *громадської участі*. Основними способами є звернення громадян, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, місцеві референдуми, органи самоорганізації населення, громадські слухання, громадські ради, залучення громадських організацій до місцевого врядування [38]. Для сільських територій важливо, щоб мешканці приймали активну участь у здійсненні місцевого самоврядування для спільного вирішення гострих проблем вразливого населення. Актуально, щоб громадська участь набувала ознак громадського управління.

Право на участь громадськості у місцевому самоврядуванні закріплено в Конституції України. А інші нормативні документи на неї спираються. У ст. 140 Конституції йдеться, що територіальна громада має право на здійснення самоврядування як опосередковано (через місцеві ради та делеговані їм від громади повноваження), так і безпосередньо. Останнє означає, що участь у самоврядуванні мешканці мають право брати і самостійно, без посередництва місцевих депутатів. Цією ж статтею громадянам надається право на утворення органів самоорганізації населення (будинкових, вуличних, квартальних та інших).

У ст. 143 Конституції закріплено право мешканців територіальних громад управляти розвитком громади. А значить – брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету на реалізацію цільових програм, залучатися до розробки

цих програм та стратегій розвитку громади. Також визначається право громадян проводити місцевий референдум, управляти майном громади, брати участь в управлінні місцевим бюджетом й контролювати його виконання, вирішувати актуальні місцеві проблеми. Робити вони це можуть як безпосередньо (своїми силами), так і через органи самоврядування громади (опосередковано).

Рис. 2.1. Нормативно-правова база для громадської участі у місцевому самоврядуванні [6].

В активізації різних форм взаємодій сільських громад вагому роль відіграють внутрішні ініціативи – посадовців органів місцевого самоврядування та місцевого населення. Однак каталізатором таких процесів є громадське інституційне середовище. Організаційний механізм забезпечення розвитку сільських територій в Україні формують *громадські організації*, які:

- спеціалізуються на проблемах розвитку громад у цілому – Всеукраїнська асоціація громад, Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація сільських, селищних рад та об'єднаних

громад України» та ін.;

- які спеціалізуються на проблемах розвитку сільських територій – Громадська спілка «Українська мережа сільського розвитку», Всеукраїнський конгрес фермерів, «Земельний Омбудсмен», Спілка сільського зеленого туризму України та ін. У Черкаській області слід відзначити Черкаську обласну громадську організацію «Об'єднання з відродження та захисту сільських територій Черкащини», представники якої входять до складу Громадської ради ЧОДА.

Всеукраїнська асоціація громад з вересня 2023 року ініціює заходи з формування «політики сільського розвитку» в Україні згідно підходів ЄС (CAP), якої, за твердженнями експертів, у нашій країні «наразі немає» [27]. Очікується, що в рамках програми «Ukraine Facility» як фінансового інструменту підтримки ЄС України буде реалізовуватись низка проєктів, спрямованих на «сільський розвиток». В умовах появи таких ініціатив актуально залучати сільські громади у відповідні процеси, особливо з агроспеціалізованих регіонів з унікальною родючістю ґрунтів, як Черкаська область, яка, окрім того в умовах повномасштабної війни є відносно безпечним і захищеним регіоном.

В Україні сільські громади часто практикують створення громадських організацій «фонд сільської громади...» чи «фонд декількох громад певного району». Це пов'язує можливість участі громад у різних проєктах з посередництвом громадських інститутів, що є традиційною практикою міжнародного фінансування.

Реалізація проєктів розвитку громад з фінансуванням через *фонди* передбачає їхнє утворення від найвищого міждержавного рівня до громадівського. Зокрема, в ЄС основним є фонд «the European agricultural fund for rural development» (EAFRD). Через EAFRD фінансуються програми розвитку сільської місцевості («rural development programmes», RDPs), які співфінансуються державними бюджетами країн ЄС та можуть бути розроблена на національному або регіональному рівні.

Закон України «Про громадські об'єднання» визначає правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань [30].

Відповідно до зазначеного закону, громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка.

Громадська організація - це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Громадська спілка - це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні, а саме:

- 1) політичних партій;
- 2) релігійних організацій;
- 3) непідприємницьких товариств, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;
- 4) асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

5) саморегулювальних організацій, організацій, які здійснюють професійне самоврядування;

6) неспідприємницьких товариств (які не є громадськими об'єднаннями), утворених на підставі інших законів.

Особливості регулювання суспільних відносин у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення окремих видів громадських об'єднань можуть визначатися іншими законами.

Неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації (далі - іноземні неурядові організації) діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У Законі України «Про громадські об'єднання» зазначено, що громадські об'єднання утворюються і діють на принципах [30, ст. 3]:

- 1) добровільності;
- 2) самоврядності;
- 3) вільного вибору території діяльності;
- 4) рівності перед законом;
- 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників);
- 6) прозорості, відкритості та публічності.

Добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому.

Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

Вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом.

Рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такого об'єднання.

Відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання та не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

Для громадських об'єднань, які мають статус організації колективного управління відповідно до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», відсутність майнового інтересу їхніх членів передбачає здійснення виплат на користь членів (правовласників) після розподілу організацією колективного управління доходу від прав.

Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, у тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення та здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі,

посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду російської імперської політики та її символіки, комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, забороняються [30, ст. 4].

У Законі України «Про громадські об'єднання» чітко визначені гарантії права на свободу об'єднання [30, ст. 5]: ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яке громадське об'єднання. Належність чи неналежність до громадського об'єднання не може бути підставою для обмеження прав і свобод особи або для надання їй органами державної влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування будь-яких пільг і переваг.

Кожна особа має право добровільно у будь-який час припинити членство (участь) у громадському об'єднанні шляхом подання заяви до відповідних статутних органів громадського об'єднання. Членство в громадському об'єднанні припиняється з дня подання такої заяви та не потребує додаткових рішень. З того самого дня припиняється перебування члена громадського об'єднання на будь-яких виборних посадах у громадському об'єднанні.

Дія абзацу першого цієї частини не поширюється на членів громадського об'єднання, обраних на посади керівника громадського об'єднання чи заступника такого керівника. Членство в громадському об'єднанні зазначених

керівників припиняється з дня, наступного за днем обрання нового керівника чи його заступника.

Вимога про зазначення відомостей щодо членства (участі) особи у громадському об'єднанні, якщо така вимога не пов'язана з реалізацією особою своїх прав як особи, яка має право представляти громадське об'єднання, або члена (учасника) громадського об'єднання, не допускається, крім випадків, визначених законом.

Засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації - 14 років.

Засновниками громадської спілки можуть бути юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи. Засновниками громадської спілки не можуть бути політичні партії, а також юридичні особи, щодо яких прийнято рішення щодо їх припинення або які перебувають у процесі припинення.

Кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи.

Засновниками громадської спілки не можуть бути юридичні особи приватного права, єдиним засновником яких є одна і та сама особа.

Засновником громадської спілки не може бути юридична особа приватного права, якщо засновник (власник істотної участі) цієї юридичної особи внесений до переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності, або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Засновником громадської організації не може бути особа, яку визнано судом недієздатною.

Повноваження засновника громадського об'єднання закінчуються після державної реєстрації громадського об'єднання в установленому законом порядку.

Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом. Протокол установчих зборів громадського об'єднання має містити відомості про:

- 1) дату та місце проведення установчих зборів;
- 2) осіб, які брали участь в установчих зборах (відповідно до частини одинадцятої цієї статті);
- 3) рішення про утворення громадського об'єднання із зазначенням мети (цілей) його діяльності;
- 4) рішення про визначення найменування та за наявності - скороченого найменування громадського об'єднання;
- 5) рішення про затвердження статуту громадського об'єднання;
- 6) рішення про утворення (обрання) керівника, органів управління громадського об'єднання відповідно до затвердженого статуту;
- 7) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання у правовідносинах з державою та іншими особами і вчиняти дії від імені громадського об'єднання без додаткового уповноваження (далі - особа, уповноважена представляти громадське об'єднання), - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юридичної особи, якщо утворення (обрання) органів управління не передбачено рішенням про утворення такого об'єднання;
- 8) рішення про визначення особи (осіб), яка має право представляти громадське об'єднання для здійснення реєстраційних дій, - для громадського об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи.

Отже, громадська організація - добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке створюється для реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, регіональних, релігійних, професійних, соціальних, політичних тощо). Інтереси можуть бути реалізовані шляхом здійснення мітингів, зборів, різноманітних ініціатив організації проєктів, форумів тощо.

У кожній країні є багато різних видів громадських організацій. Це професійні спілки, жіночі, молодіжні, ветеранські, дитячі організації, наукові, технічні, культурно-просвітницькі, фізкультурно-спортивні та інші добровільні об'єднання громадян, творчі спілки, земляцтва, фонди, асоціації тощо.

Вони можуть мати різні назви: організація, об'єднання, спілка, товариство, клуб, гурток, рада, фонд, асоціація тощо. Спільними їх рисами (ознаками) є добровільність об'єднання, наявність певної організаційної структури і діяльність на засадах самоврядування.

Ще однією ознакою громадської організації у багатьох країнах вважається її неприбутковий характер - вона не повинна здійснювати господарську діяльність із метою отримання прибутку, інакше має зареєструватися в уповноваженому органі публічної влади як підприємницька структура.

2.2. Аналіз діяльності громадських організацій в Білогородській сільській громаді та їх взаємодії з органами місцевого самоврядування

На початку 2023 року у Білогородській сільській раді було зареєстровано шість громадських організацій: ГО «Рух місцевих громад», ГО «Офіс жіночої адаптації», ГО «Борітеся-Поборете», Багодійна організація «Благодійний фонд «Допомоги жителям Білогородської громади» [21] та інші.

Протягом переддипломної практики я ознайомився із документами створення всіх громадських організацій на території Білогородської об'єднаної територіальної громади (ОТГ) Бучанського району Київської області. На діяльності деяких з них хотілось би більш ретельно зупинитися.

Громадська організація «Рух місцевих громад» (скорочена назва ГО «Рух місцевих громад») була створена 01 грудня 2020 р. (офіційно зафіксовано протоколом №1 Установчими зборами засновників) [21] і є добровільним об'єднанням фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод,

задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів на території Білогородської об'єднаної територіальної громади Бучанського району Київської області.

Членами зазначеної громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 14 років, визнають Статут ГО, мету (цілі) та напрями діяльності ГО та висловили бажання бути членом в установленому Положенням про членство в ГО.

Метою діяльності зазначеної громадської організації є:

- реалізація конституційних прав членів організації на місцеве самоврядування та безпосередню діяльність з управління та розвитку території Білогородської об'єднаної територіальної громади Бучанського району Київської області;
- захисту прав і свобод членів ГО та інших громадян та юридичних осіб;
- задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів своїх членів;
- вплив на процеси формування соціально-економічної політики;
- об'єднання активної частини населення для участі в управлінні об'єднаної громади та делегування своїх членів до органів місцевого самоврядування.

Ця громадська організація утворена і діє на принципах: любові до рідного краю; взаємодопомоги; добровільності; поваги до сусідів; волонтерства; самоврядності; відсутності майнового інтересу його членів; прозорості, відкритості та публічності; поваги до особистої думки та гідності кожного члена ГО; колективності в роботі ГО в поєднанні з особистою відповідальністю кожного за виконання своїх обов'язків та доручень; виборності керівних органів та інших.

Основними цілями та напрямками ГО «Рух місцевих громад» є [21]:

- сприяння виконанню суспільної потреби ОТГ на мобілізацію активних громадян для участі в реалізації соціально-економічних програм розвитку Білогородської ОТГ Бучанського району Київської області;
- сприяння створення для громадян ОТГ механізму прямої демократії в питаннях розвитку та управління селами, які входять до Білогородської ОТГ;
- сприяння забезпеченню організації системи управління, згідно з якою мешканці ОТГ визначають пріоритети і плануванні та фінансуванні місцевих проектів та програм;
- сприяння покращенню соціально-економічного становища ОТГ та її мешканців (покращення якості життя громадян);
- сприяння вдосконаленню системи управління ОТГ за рахунок об'єднання та залучення активних громадян сіл, що входять в ОТГ;
- формування системи відносин, згідно з якою питання розвитку й управління ОТГ вирішуються виключно за участю мешканців сіл, що входять в ОТГ;
- представлення та захист законних інтересів своїх громадян у встановленому чинним законодавством порядку в державних та громадських органах, в органах місцевого самоврядування задля сприяння вирішенню соціальних та інших проблем громадян та юридичних осіб;
- залучення громадян до політичних та громадських процесів в ОТГ;
- сприяння розвитку житлово-комунального господарства, благоустрою та екології, зокрема контроль за справедливим ціноутворенням та якістю у сфері житлово-комунальних та комунальних послуг, організацій та участь в проведенні заходів із благоустрою та прибирання території проживання громадян й покращення екологічного стану в Білогородській сільській громаді;
- сприяння, участь в розробці та контроль за прийняттям нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування з питань благоустрою і екологічної безпеки, громадський контроль щодо дотримання відповідних нормативно-правових актів та норм санітарно-епідеміологічної безпеки у всіх сферах життєдіяльності громадян.

Хотілось би також зазначити, що ГО «Рух місцевих громад» особливу увагу приділяє саме активності населення, а саме:

- створенню органів управління в багатоквартирних будинках (ОСББ);
- здійсненню громадського контролю за врахуванням органами місцевого самоврядування пропозицій та зауважень громадськості, забезпечення прозорості діяльності органів місцевого самоврядування, дотримання нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, введення антикорупційної діяльності і просвітницької роботи щодо антикорупційного законодавства України.

Громадська організація «Офіс жіночої адаптації» була створена у січні 2023 року. Поштовхом до активізації діяльності стала необхідність протидіяти наслідкам військового вторгнення російської федерації в Україну з лютого 2022 року, а також забезпечувати соціально-економічний розвиток громади у воєнний час та під час повоєнної відбудови.

За короткий термін змогла здобути визнання ключових стейкхолдерів у своїй громаді та налагодити плідне партнерство із місцевою адміністрацією.

Місія громадської організації «Офіс жіночої адаптації» - комфортна для життя, сучасна та самодостатня громада.

Візія - громада, в якій хочеться жити.

Для досягнення Місії, ГО сформувала ряд завдань по ключовим напрямкам роботи:

- 1) Забезпечити соціально-економічний розвиток громади.
- 2) Забезпечити різносторонню підтримку ВПО в громаді.
- 3) Забезпечити умови для інтеграції ВПО в громаді.
- 4) Забезпечити підтримку реінтеграції ВПО в рідну громаду.

Ключові виклики даного етапу розвитку, які необхідно подолати для подальшого зростання, які простежуються в роботі ГО:

- 1) Розвантаження ключових лідерів/керівництва. Враховуючи поточний рівень навантаження, а також плани з розвитку, очевидно, що для уникнення професійного та емоційного вигорання лідерів/ключових осіб, необхідно

перенести частину їх завдань на інших членів організації, через делегування повноважень, фіксації відповідальності та завдань за конкретними людьми. Це можна зробити або більш широко долучаючи Правління до вирішення конкретних завдань, за необхідності розширивши його склад та/або делегувавши ряд завдань керівникам напрямків чи окремим активним членам організації.

2) Забезпечення результату. Ключова діяльність на даному етапі – необхідність реалізовувати проєкти, задовольняти потреби бенефіціарів. Для цього важливо посилювати команду, забезпечити процес розробки проєктів та залучення ресурсів на їх реалізацію.

3) Забезпечення диверсифікації джерел фінансування діяльності організації. Сьогодні переважна частина фінансування – це власні ресурси організації. Така ситуація частково пояснюється перевантаженням відповідальних за фандрайзинг осіб, які є водночас керівництвом. Важливо організувати системну роботу із залучення грантів, збільшити коло заучених до цієї діяльності осіб, розширити коло грантодавців, за можливості забезпечити “core” грант – грант на покриття поточних/адміністративних витрат, для того, щоб забезпечити повну зайнятість 1-2 осіб виключно в межах організації. Звернутися до інших джерел фінансування – краудфандингу, роботи із бізнесом (інші представники бізнесу), коштів місцевого бюджету тощо.

Благодійна організація «Благодійний фонд «Допомоги жителям Білогородської громади» заснований і діє на основі Закону України «Про благодійництво та благодійні організації і у своїй діяльності керується цим Законом та іншими законодавчими актами України, міжнародними договорами України та Статутом цієї організації, який був прийнятий рішенням засновників від 25 травня 2023 року.

Цілями благодійної діяльності Фонду є надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів в сферах [21]:

- сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни;

- сприяння забезпеченню Збройних сил України необхідним обладнанням, приладами, амуніцією;
- захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного та воєнного стану.

На території Білогородської сільської громади діє Благодійний фонд «Відбудова європейської України», який було створено для допомоги Збройним Силам України, рятувальникам, цивільному населенню та турботи про тварин, що постраждали внаслідок війни.

Шлях до створення цього фонду почався з перших днів повномасштабного вторгнення росії на територію України. Фонд успішно підтримує цивілізовану взаємодію та якісно розвиває міжнародну співпрацю.

Учасники Фонду щиро вірять, що спільними зусиллями зможемо відновити країну та повернути в неї звичне життя. Фонд допомагає військовим закупівлею бронежилетів, касок, аптечок, ліків, тощо. З часом все більше людей потребувало підтримки, тому почали залучати міжнародних партнерів та розвивати ідею благодійного фонду. На даний момент спектр діяльності Фонду охоплює допомогу військовим, рятувальникам, цивільним людям та тваринам, що постраждали внаслідок війни, підтримку територіальних громад та місцевого самоврядування, фінансування ключових сфер життєдіяльності населення.

У травні 2023 року була створена Благодійна громадська організація «Благодійний фонд «Допомога жителям Білогородської громади» (далі – Фонд), що є недержавною добровільною благодійною організацією, яка утворена у формі благодійного фонду. Діяльність Фонду поширюється на всю територію України та інших держав, де будуть створені, в установленному порядку його відокремлені підрозділи.

Цілями Фонду є надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах:

- сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни;

- сприяння забезпеченню підрозділів Збройних Сил України необхідним обладнанням, приладами та амуніцією;
- захисту населення в надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану;
- запобігання природним та техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків;
- допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям;
- розроблення та реалізація культурнопросвітницьких програм та проектів, включаючи надання допомоги творчим колективам громади, фахівцям галузі просвіти та культури;
- соціального захисту, соціального забезпечення, соціальних послуг ветеранам та учасникам бойових дій; тощо.

Висновки до другого розділу

1.Досліджено нормативно-правове забезпечення діяльності громадських організацій в Україні. Доведено, що право на участь громадськості у місцевому самоврядуванні закріплено в Конституції України, Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про громадські об'єднання», «Про міжмуніципальне співробітництво» та інших законодавчих та нормативно-правових актах.

Зазначено, що громадська організація - добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке створюється для реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, регіональних, релігійних, професійних, соціальних, політичних, благодійних тощо). Інтереси можуть бути реалізовані у різні способи *громадської участі*: звернення громадян, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, місцеві референдуми, органи самоорганізації населення, громадські слухання, діяльність громадських організацій та благодійних фондів, громадські ради, залучення громадських

організацій до місцевого самоврядування тощо. Зауважено, що для сільських територій важливо, щоб громадські організації та мешканці громад приймали активну участь у здійсненні місцевого самоврядування для спільного вирішення гострих проблем вразливого населення.

2. Проаналізовано сучасну практику діяльності громадських організацій в Білогородській сільській громаді та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування. Протягом переддипломної практики я ознайомився із документами створення всіх громадських організацій на території Білогородської об'єднаної сільської територіальної громади (ОТГ) Бучанського району Київської області. В роботі я зупинився на деяких громадських організаціях, а саме: ГО «Рух місцевих громад», ГО «Офіс жіночої адаптації», «Благодійна організація «Благодійний фонд «Допомоги жителям Білогородської громади». Хотілось би зазначити добре налагоджену взаємодію зазначених громадських організацій з органами місцевого самоврядування Білогородської сільської громади у багатьох питаннях, а саме у: реалізації конституційних прав членів громадських організацій на місцеве самоврядування та безпосередню діяльність з управління та розвитку території Білогородської об'єднаної територіальної громади Бучанського району Київської області; впливі на процеси формування соціально-економічної політики; об'єднанні активної частини населення для участі в управлінні об'єднаної громади та делегування своїх членів до органів місцевого самоврядування; сприянні забезпеченню підрозділів Збройних Сил України необхідним обладнанням, приладами та амуніцією; захисті населення в надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану; створенні органів управління в багатоквартирних будинках (ОСББ); здійсненні громадського контролю за врахуванням органами місцевого самоврядування пропозицій та зауважень громадськості, забезпеченні прозорості діяльності ОМС.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДСЬКОСТІ З ОРГАНІАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ СПІЛЬНИХ РІШЕНЬ

3.1. Практичні рекомендації щодо активізації участі громадян в процесі прийняття рішень

Реформа децентралізації перед війною була визначена серед ключових пріоритетів у формуванні системи ефективного врядування в державі. У кожному регіоні були створені Центри розвитку місцевого самоврядування, які координують впровадження реформи децентралізації на регіональному рівні. Відкриття Центрального офісу та регіональних центрів відбувалося в рамках реалізації Програми ЄС для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку “U-LEAD з Європою”, що фінансується ЄС та окремими європейськими країнами і по сьогоднішній день.

Триває посилення ролі місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо відбудови зруйнованих війною інфраструктурних об’єктів, житлових комплексів, приватних будинків, доріг, мостів, шкіл, лікарень, комплексного розвитку територій в інтересах ОТГ. Зокрема, органам місцевого самоврядування міст обласного значення передано повноваження з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Хотілось би зазначити, що процес формування спроможних територіальних громад в Україні є доволі динамічним. Водночас існує низка невирішених проблем як стратегічного, так і оперативного характеру, що формують ризики для подальшої успішної реалізації реформи. Зокрема, слід відзначити такі проблемні питання, вирішення яких можливо шляхом

удосконалення законодавчо-нормативного забезпечення подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні:

1) на сьогодні ще не завершено розробки перспективних планів формування територій новостворених громад регіонів;

2) процес створення ОТГ переважно не мав підтримки, а подекуди стикався зі спротивом районних державних адміністрацій, місцевих рад та місцевих еліт.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування протидіяли створенню ОТГ через побоювання втратити робочі місця або повноваження. Особливо критичною ситуація з об'єднанням громад була саме у Київській області;

3) остаточно не врегульоване питання оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та державними органами виконавчої влади, загалом, та розподілу функцій і повноважень між місцевими радами ОТГ та районними державними адміністраціями й районними радами адміністративних районів, на території яких створені ОТГ, зокрема;

4) спостерігається недостатня кваліфікація посадових осіб та службовців органів місцевого самоврядування для виконання нових функцій та повноважень. Зокрема, це призводить до неефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад, неспроможності освоїти кошти державних субвенцій на розвиток громад.

5) органи місцевого самоврядування сільських ОТГ часто неспроможні підготувати якісні інвестиційні проекти для отримання коштів державної підтримки та коштів міжнародної допомоги, не готові до запровадження стратегічного планування та програмування подальшого розвитку своїх громад;

6) потребує опрацювання питання щодо запровадження механізмів контролю за законністю рішень органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню всього спектру публічних послуг.

У 2022 році були внесені зміни неодноразово до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» щодо внесення до переліку документів

із відбудови зруйнованого війною майна, об'єктів критичної інфраструктури, просторового планування об'єднаних територіальних громад, новостворених, в результаті об'єднання, адміністративних районів, який включатиме функціональне зонування території, формування інженерно-транспортної інфраструктури, благоустрою території тощо [42].

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, практична реалізація якої розпочалась ще перед війною у 2015 р. і продовжується сьогодні, виявилася однією з найрезультативніших та найпомітніших серед проголошених реформ. Вона спрямована на створення в Україні сучасної системи місцевого самоврядування на основі європейських цінностей та стандартів, розвиток місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що дадуть змогу реально стимулювати місцевий економічний розвиток і надавати населенню високоякісні та доступні публічні послуги.

Отже, реформа децентралізації, передача повноважень та ресурсів до органів місцевого самоврядування територіальних громад має сприяти залученню мешканців громад до вироблення місцевої політики. Публічна влада в ОТГ має працювати у взаємодії із громадськістю, громадськими організаціями під час планування, реалізації та моніторингу виконання управлінських рішень, які стосуються, в першу чергу, вирішення проблем місцевого значення. У той же час *ефективність громадської участі напряму залежить від рівня досконалості нормативно-правової бази.*

Аналітичний центр «Обсерваторія демократії» проаналізував особливості нормативно-правового забезпечення участі громадськості у місцевому самоврядуванні, а також – законодавчі проблеми, які заважають зробити цю участь реальною та ефективною.

Практика місцевого самоврядування демократичних країн (і України, зокрема) виробила низку способів участі громадськості у місцевій політиці. Їх називають *формами громадської участі*. Вони особливо актуалізувалися у зв'язку із розповсюдженням останніми десятиліттями ідеї переходу від

представницької демократії – до демократії участі. Перелік основних форм наводиться на рисунку 3.1 [6].

Рис. 3.1. Форми громадської участі у місцевому самоврядуванні [6].

Форми участі передбачають залучення громадян, громадських організацій до процесу управління територіальною громадою, а головне – вони закріплюються законодавчо, механізми та процедури їх реалізації чітко визначені, а результати мають правові наслідки. У випадку ефективної взаємодії громадськості, громадських організацій з місцевою публічною владою – результати закріплюються у офіційних рішеннях місцевих рад та інших документах і реалізуються на практиці. А якщо влада перешкоджає громадськості, громадським організаціям реалізувати права на участь в місцевому управлінні у визначених формах, – має передбачатися відповідальність представників влади.

Отже, наведені в рисунку 3.1 форми громадської участі можуть реалізовуватися у різних сферах управлінської діяльності органів публічної

влади: від розробки та реалізації місцевих стратегій розвитку та цільових програм – до управління місцевим бюджетом, соціальною політикою, галузях житлово-комунального господарства, освіти, медицини, природоохоронної діяльності тощо.

Розвиток громадянського суспільства в Україні вимагає активізацію населення у питаннях участі у різних формах безпосередньої (прямої) демократії. Окремі завдання, пов'язані з розвитком громадянського суспільства, відображені у: Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. [46], Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України 24 березня 2021 року № 119 [34], Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 [32] та інших нормативно-правових актах.

Серед майже півтора десятка існуючих концепцій демократії концепція «демократії участі» або «партисипативна (партисипаторна) демократія» є чи не найбільш перспективною і прийнятною для України. Сутність цієї концепції, її основні принципи, переваги і недоліки, а головне – необхідність і проблеми втілення в життя в складних і суперечливих умовах формування інформаційного суспільства – вперше і найбільш ґрунтовно проаналізував японський вчений Й. Масуда, праці якого, на жаль, все ще маловідомі в Україні.

Книга Й. Масуди «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» була надрукована в Токіо в 1980 р., а в 1981 та 1983 роках цю працю було видано і перевидано у видавництві «Всесвітнє майбутнє суспільство» у Вашингтоні. Для нас десятий розділ цієї книги «Демократія участі: політичні рішення, прийняті громадянами» становить найбільший інтерес. У ньому Й. Масуда дає визначення демократії участі як *«форми правління, в якій політичні рішення і для держави, і для місцевих самоуправних одиниць будуть прийматися шляхом участі пересічних громадян»* [53].

На думку вченого, «демократія участі» повинна базуватись на шести принципах [53]:

- 1) безпосередня участь всіх громадян у прийнятті рішень, істотне зниження мінімального виборчого віку;
- 2) прищеплення духу колективних дій і взаємодопомоги;
- 3) максимальна інформаційна відкритість;
- 4) справедливий розподіл вигід і витрат від прийнятих рішень;
- 5) досягнення згоди через переконання й домовленості;
- 6) обов'язкове виконання спільно прийнятих рішень, яке досягається не покаранням порушників, а наданням компенсації збитків тим, для кого рішення є не вигідним.

Вчений обґрунтовує об'єктивну необхідність впровадження «демократії участі» тим, що [53]:

- 1) розв'язання глобальних проблем людства вимагає кооперативних зусиль;
- 2) в інформаційному суспільстві матеріальні потреби, в основному, задоволені та зростає потреба в самореалізації, що зумовлює прагнення до активної участі в управлінні;
- 3) рішення, які мають далекосяжні наслідки (забруднення навколишнього середовища, розвиток атомної енергетики) повинні прийматись на референдумах;
- 4) розвиток інформаційно-комунікативних технологій робить можливою широку участь громадськості у прийнятті управлінських рішень [53].

Отже, головною відмінною ознакою демократії участі є те, що участь громадян у процесах публічного управління та врядування має бути саме безпосередньою, тобто член громади (громадянин) бере участь в управлінні громадою (державою) не через когось (іншу уповноважену особу чи орган), а сам особисто через відповідні механізми участі, які законодавчо визначені.

Чинний Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» не містить регламентації (і навіть переліку) усіх 14-ти виокремлених нами як основних

форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні. Окрім згаданих вище місцевого референдуму, загальних зборів громадян та органів самоорганізації населення (про них йдеться, відповідно, у ст.7, ст.8 та ст.14 Закону), у ньому визначаються ще всього 3 форми участі: місцеві ініціативи (ст.9), громадські слухання (ст.13) та дострокове припинення повноважень голови громади за народною ініціативою (ст. 79).

Тобто, у цьому Законі можна знайти всього шість форм участі. До речі, серед них немає громадської експертизи, доручення депутату, відкликання депутата, участі громадян в управлінні місцевим бюджетом. Чому вони не включені до переліку – незрозуміло. Усі ці форми мають визначений правовий статус.

І навіть ті шість форм участі, що наводяться у діючому Законі, регламентуються дуже вузько: їм виділено по одній невеликій статті у Розділі І «Загальні положення». Даються короткі малозмістовні визначення, одним реченням формулюються норми щодо врахування рішень громадськості місцевими радами, а також по кожній з форм визначається, якими нормативними актами регулюється їхня діяльність. Для місцевого референдуму та органів самоорганізації населення зазначено, що це – закони. Для зборів громадян за місцем проживання – вказано, що треба спиратися на закон (якого, до речі, немає, а є лише Постанова ВРУ від 1993-го року), а також – на Статут територіальної громади. Для громадських слухань та місцевих ініціатив зазначається, що вони регулюються Статутами територіальних громад або Положеннями, розробленими місцевою владою. А єдина форма участі, яка регламентована в Законі докладно – це дострокове припинення повноважень голови громади за народною ініціативою.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» внаслідок реформи децентралізації та реформи місцевого самоврядування в багатьох своїх положеннях виглядає застарілим.

Проект оновленого Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі Проект Закону) знаходиться на стадії громадських обговорень. У тексті цього

Проекту Закону статті щодо форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні розміщені вже не у «Загальних положеннях», а у спеціальному Розділі II «Місьцеве самоврядування в територіальних громадах». Таке розміщення виглядає більш доцільним, адже підкреслює важливість забезпечення прав мешканців громади на участь у процедурах місцевого самоуправління. Регламентація місцевого референдуму включена до Глави 2 означеного розділу «Безпосереднє здійснення місцевого самоврядування територіальною громадою» (ст. 15). Інші форми участі складають зміст Глави III «Консультативні форми участі жителів у місцевому самоврядуванні» (ст. 16-23) [6].

У ч. 1. ст. 16 Проекту Закону «Форми залучення жителів територіальної громади до прийняття органами місцевого самоврядування рішень» перелічуються сім форм участі:

- 1) загальні збори жителів територіальної громади;
- 2) місцеві ініціативи;
- 3) громадські слухання;
- 4) участь жителів у розподілі коштів бюджету територіальної громади;
- 5) публічні консультації;
- 6) громадська експертиза діяльності виконавчого органу ради громади;
- 7) консультативно-дорадчі органи при органах місцевого самоврядування (за функціями – це громадські ради).

У пункті 8 цієї ж частини статті зазначено, що можуть використовуватися й інші форми участі. У той же час ставиться умова, що вони мають бути передбачені у Статуті територіальної громади. Кожну з перелічених семи форм участі коротко регламентують статті 17-23.

Попри сподівання, що кількість форм участі у новому Проекті Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» суттєво розшириться, цього поки не сталося. Разом із місцевим референдумом, у Проекті Закону налічується лише вісім форм участі (у чинному Законі, нагадаємо, їх зазначено шість). Додали лише такі форми, як: громадська експертиза, публічні консультації,

консультативно-дорадчі органи при органах місцевого самоврядування, участь жителів у розподілі коштів бюджету територіальної громади. І видалили дві форми, що були у старому Законі: органи самоорганізації населення та дострокове припинення повноважень голови громади.

Таким чином, у Проекті нової редакції Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» проігноровані, як мінімум, шість форм участі: громадські обговорення, відкликання депутатів місцевих рад, дострокове припинення повноважень голів громад, звернення громадян, доручення виборців, органи самоорганізації населення.

Хотілось би зазначити, що спільним для чинного Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та його нового Проекту Закону, є те, що регламентацію практичної реалізації участі громадян в місцевому самоврядуванні (а у чинному законі також й сам перелік форм участі) пропонується прописувати в Статутах територіальних громад або у спеціальних Положеннях, які буде розробляти місцева влада. У чинному Законі «на відкуп» місцевій владі віддають лише три форми участі (збори громадян за місцем проживання, громадські слухання та місцеві ініціативи), а у Проекті Закону – взагалі майже усі форми участі, окрім місцевого референдуму.

Вважаємо, що усі процедури щодо участі громадян у місцевому самоврядуванні, як і результати цієї участі, мають бути регламентовані в законах, а не віддаватися на розсуд органам місцевого самоврядування. Законодавче регулювання зробить форми та процедури участі громадськості стандартизованими, єдиними для всіх громад, конкретизує і посилить правову відповідальність як місцевої влади, так і громадськості щодо реалізації тих чи інших форм участі.

На наш погляд, передача повноважень щодо визначення форм участі громадян в прийнятті рішень та способів їх реалізації місцевій владі (як сьогодні зазначено в проекті Закону «Про місцеве самоврядування в Україні») може мати негативні наслідки. Статути територіальних громад та місцеві Положення щодо участі громадськості у прийнятті рішень не мають рівного із

законами правового статусу, а порушення їх норм не передбачає такої ж чіткої відповідальності, як порушення законів. Навіть якщо у Статутах та Положеннях регламентується увесь можливий спектр форм участі громадськості в місцевому самоврядуванні та декларується максимальне врахування думки громадян при прийнятті управлінських рішень, ці норми можуть просто ігноруватися місцевою владою. При цьому, механізми відповідальності – відсутні. У той же час цілком реально, що Статути територіальних громад та Положення щодо участі громадськості у прийнятті рішень будуть розроблятися та доопрацьовуватися місцевою владою таким чином, щоб мінімізувати включення громадськості до процесу місцевого управління.

У дослідженнях з публічного управління та адміністрування вирізняються три моделі взаємодії держави і громадянського суспільства: конфронтаційна, патерналістська та консенсусна. Держава та інститути громадянського суспільства, за всієї різниці між ними, мають одну мету – консолідувати суспільство. Але механізми консолідації, як і механізми внутрішньої взаємодії, у них протилежні. Інститути громадянського суспільства об'єднують людей, забезпечуючи їм можливість вільно реалізувати власні інтереси, а держава – як спеціальний інститут – примусом.

Отже, сьогодні діяльність держави має ґрунтуватися на підході «жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства» та співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства на всіх етапах: проведення аналізу стану реалізації державної політики у відповідній сфері та визначення тенденцій, виокремлення проблем, вироблення варіантів їх розв'язання, розроблення проектів рішень, їх імплементації та моніторингу реалізації, оцінювання результативності тощо.

Для активного запровадження *різних форм залучення громади* (зокрема – громадських організацій) у *процес прийняття рішень на місцевому рівні* згідно з Кодексом кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень Ради Європи необхідно підвищити ефективність інформування, а саме: місцеві

органи влади та громадські організації повинні постійно інформувати одне одного, а також територіальну громаду про свою діяльність і співпрацю через веб-сайти, засоби масової інформації, відкриті заходи, прес-конференції та брифінги, громадські слухання, оголошення та банери; необхідно максимально використовувати потенціал соціальних мереж. Будь-які інформаційні матеріали про діяльність органів місцевої влади та громадських організацій повинні обов'язково розповсюджуватися. Депутати місцевих рад, а також осередки політичних партій повинні регулярно звітувати перед громадою за свою діяльність.

Сьогодні інститути громадянського суспільства і, в першу чергу, громадські організації, працюють у більшості суспільних сферах, а саме: у сфері захисту прав людини та громадянина, представлення інтересів різних груп громадян, надання соціальних та інших послуг, провадження благодійної та волонтерської діяльності, реалізації освітніх і культурних проектів, захисту довкілля, проведення аналізу реалізації державної політики, моніторингу діяльності органів публічної влади, провадження антикорупційної діяльності та інших.

Спільна діяльність громадян у рамках інститутів громадянського суспільства дає їм змогу більш системно та довгостроково працювати над розв'язанням суспільних проблем, захищати свої права та представляти інтереси, реалізовувати суспільно значущі проекти, використовувати додаткові інструменти громадської участі, тому держава повинна сприяти формуванню і легалізації інститутів громадянського суспільства, забезпечувати дотримання прав і гарантій їх діяльності, а також створювати сприятливі умови для їх інституційного розвитку.

Однак, незважаючи на високий рівень суспільної підтримки інститутів громадянського суспільства, більшість громадян не залучені до їх діяльності, що актуалізує питання популяризації переваг діяльності в рамках відповідних інститутів, а також спрощення та вдосконалення реєстраційних процедур, поліпшення стану правового середовища. Крім того, потребує уваги питання

сприяння розвитку волонтерської діяльності як одного з основних напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства.

Висновки до розділу 3

1. Запропоновано напрями вдосконалення участі громадськості у вирішенні проблемних питань територіальної громади. Зазначено, що ефективність громадської участі наряду залежить від рівня досконалості нормативно-правової бази. Форми участі передбачають залучення громадян, громадських організацій до процесу управління територіальною громадою, а головне – вони закріплюються законодавчо, механізми та процедури їх реалізації чітко визначені, а результати мають правові наслідки. А якщо влада перешкоджає громадськості, громадським організаціям реалізувати права на участь в місцевому управлінні у визначених формах, – має передбачатися відповідальність представників влади.

Вважаємо, що усі процедури щодо участі громадян у самоврядуванні, як і результати цієї участі, мають бути регламентовані в законах, а не віддаватися на розсуд органам місцевого самоврядування. Законодавче регулювання зробить форми та процедури участі громадськості стандартизованими, єдиними для всіх громад, конкретизує і посилить правову відповідальність як місцевої влади, так і громадськості щодо реалізації тих чи інших форм участі.

На наш погляд, передача повноважень щодо визначення форм участі громадян в прийнятті рішень та способів їх реалізації місцевій владі (як сьогодні зазначено в проекті Закону «Про місцеве самоврядування в Україні») може мати негативні наслідки. Статути територіальних громад та місцеві Положення щодо участі громадськості у прийнятті рішень не мають рівного із законами правового статусу, а порушення їх норм не передбачає такої ж чіткої відповідальності, як порушення законів. Навіть якщо у Статутах та Положеннях регламентується увесь можливий спектр форм участі громадськості в

місцевому самоврядуванні та декларується максимальне врахування думки громадян при прийнятті управлінських рішень, ці норми можуть просто ігноруватися місцевою владою. При цьому, механізми відповідальності – відсутні. У той же час цілком реально, що Статути територіальних громад та Положення щодо участі громадськості у прийнятті рішень будуть розроблятися та доопрацьовуватися місцевою владою таким чином, щоб мінімізувати включення громадськості до процесу місцевого управління.

Акцентовано, що для активного запровадження *різних форм залучення громади* (зокрема – громадських організацій) у *процес прийняття рішень на місцевому рівні* згідно з Кодексом кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень Ради Європи необхідно підвищити ефективність інформування, а саме: місцеві органи влади та громадські організації повинні постійно інформувати одне одного, а також територіальну громаду про свою діяльність і співпрацю через веб-сайти, засоби масової інформації, відкриті заходи, прес-конференції та брифінги, громадські слухання, оголошення та банери; необхідно максимально використовувати потенціал соціальних мереж. Будь-які інформаційні матеріали про діяльність органів місцевої влади та громадських організацій повинні обов'язково розповсюджуватися. Депутати місцевих рад, а також осередки політичних партій повинні регулярно звітувати перед громадою за свою діяльність.

ВИСНОВКИ

Отримані під час проведення кваліфікаційного дослідження узагальнюючі результати щодо взаємодії громадських організацій з органами місцевого самоврядування мають теоретичне й практичне значення:

1. Розглянуто взаємодію органів місцевого самоврядування із громадськістю як об'єкт теоретичного осмислення. Зауважено, що громадянське суспільства та його інституції дозволяють суспільству виконувати різні функції, в основі яких завжди лежить побудова ефективного діалогу між державою та громадянином. Доведено, що гармонійні взаємодії у самоврядній системі (зокрема, координація, співпраця, прийняття спільних рішень) забезпечують інтеграцію її елементів, а дисгармонійні (конфлікт, протидія, конкуренція) призводять до дезінтеграції і водночас зумовлюють розвиток або занепад системи. Зазначено, що згуртування місцевих жителів заради задоволення спільних потреб, співпраця громадськості та органів публічної влади на основі єдності інтересів, різноманітні форми об'єднань органів і посадових осіб місцевого самоврядування є проявами тотожності. У той же час, різноманітні відмінності, зокрема, розбіжність цілей діяльності й ціннісних орієнтацій учасників місцевого розвитку, боротьба груп інтересів зумовлюють міжособистісні й міжгрупові соціальні конфлікти при вирішенні питань місцевого значення.

Отже, оскільки місцеве самоврядування в Україні є не лише правом, а й реальною здатністю територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб МС вирішувати питання місцевого значення, згадані інститути публічної влади визначають як сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції і повноваження.

2. Проаналізовано правове забезпечення діяльності Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області щодо взаємодії з

громадськими організаціями. Зазначено, що Білогородська сільська територіальна громада в Бучанському районі Київської області була утворена 12 червня 2020 року Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року №715-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Київської області» шляхом об'єднання Білогородської, Бобрицької, Святопетрівської, Музичанської, Гореницької сільських рад Києво-Святошинського району. Адміністративний центр – село Білогородка. Отже, вона є об'єднаною територіальною громадою (ОТГ) - це вид територіальних громад, які утворювалися в Україні під час реформи децентралізації у 2015-2020 роках шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст (відповідних сільських, селищних та міських рад).

Розглянуто структуру Білогородської сільської ради, особливу увагу приділено відділу інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю, який було створено Білогородською сільською радою рішенням №1358 від 31 березня 2023 року XI сесією VIII скликання.

3. Досліджено нормативно-правове забезпечення діяльності громадських організацій в Україні. Доведено, що право на участь громадськості у місцевому самоврядуванні закріплено в Конституції України, Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про громадські об'єднання», «Про міжмуніципальне співробітництво» та інших законодавчих та нормативно-правових актах.

Зазначено, що громадська організація - добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке створюється для реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, регіональних, релігійних, професійних, соціальних, політичних, благодійних тощо). Інтереси можуть бути реалізовані у різні способи *громадської участі*: звернення громадян, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, місцеві референдуми, органи самоорганізації населення, громадські слухання, діяльність громадських організацій та благодійних фондів, громадські ради, залучення громадських

організацій до місцевого самоврядування тощо. Зауважено, що для сільських територій важливо, щоб громадські організації та мешканці громад приймали активну участь у здійсненні місцевого самоврядування для спільного вирішення гострих проблем вразливого населення.

4. Проаналізовано сучасну практику діяльності громадських організацій в Білогородській сільській громаді та їх взаємодію з органами місцевого самоврядування. Протягом переддипломної практики я ознайомився із документами створення всіх громадських організацій на території Білогородської об'єднаної сільської територіальної громади (ОТГ) Бучанського району Київської області. В роботі я зупинився на деяких громадських організаціях, а саме: ГО «Рух місцевих громад», ГО «Офіс жіночої адаптації», «Благодійна організація «Благодійний фонд «Допомоги жителям Білогородської громади». Хотілось би зазначити добре налагоджену взаємодію зазначених громадських організацій з органами місцевого самоврядування Білогородської сільської громади у багатьох питаннях, а саме у: реалізації конституційних прав членів громадських організацій на місцеве самоврядування та безпосередню діяльність з управління та розвитку території Білогородської об'єднаної територіальної громади Бучанського району Київської області; впливі на процеси формування соціально-економічної політики; об'єднанні активної частини населення для участі в управлінні об'єднаної громади та делегування своїх членів до органів місцевого самоврядування; сприянні забезпеченню підрозділів Збройних Сил України необхідним обладнанням, приладами та амуніцією; захисті населення в надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану; створенні органів управління в багатоквартирних будинках (ОСББ); здійсненні громадського контролю за врахуванням органами місцевого самоврядування пропозицій та зауважень громадськості, забезпеченні прозорості діяльності ОМС.

5. Запропоновано напрями вдосконалення участі громадськості у вирішенні проблемних питань територіальної громади. Зазначено, що ефективність громадської участі напряму залежить від рівня досконалості

нормативно-правової бази. Форми участі передбачають залучення громадян, громадських організацій до процесу управління територіальною громадою, а головне – вони повинні закріплюватися законодавчо, механізми та процедури їх реалізації чітко визначені, а результати мають правові наслідки. А якщо влада перешкоджає громадськості, громадським організаціям реалізувати права на участь в місцевому управлінні у визначених формах, має передбачатися відповідальність представників влади.

Вважаємо, що усі процедури щодо участі громадян у місцевому самоврядуванні, як і результати цієї участі, мають бути регламентовані в законах, а не віддаватися на розсуд органам місцевої влади. Законодавче регулювання зробить форми та процедури участі громадськості стандартизованими, єдиними для всіх територіальних громад, конкретизує і посилить правову відповідальність як місцевої влади, так і громадськості щодо реалізації тих чи інших форм участі.

На наш погляд, передача повноважень щодо визначення форм участі громадян в прийнятті рішень та способів їх реалізації місцевій владі (як сьогодні зазначено в проекті оновленого Закону «Про місцеве самоврядування в Україні») може мати негативні наслідки. Статути територіальних громад та місцеві Положення щодо участі громадськості у прийнятті рішень не мають рівного із законами правового статусу, а порушення їх норм не передбачає такої ж чіткої відповідальності, як порушення законів. Навіть якщо у Статутах та Положеннях регламентується увесь можливий спектр форм участі громадськості, громадських організацій в місцевому самоврядуванні та декларується максимальне врахування думки громадян при прийнятті управлінських рішень, ці норми можуть просто ігноруватися місцевою владою. При цьому, механізми відповідальності – відсутні. У той же час цілком реально, що Статути територіальних громад та Положення щодо участі громадськості у прийнятті рішень будуть розроблятися та доопрацьовуватися місцевою владою таким чином, щоб мінімізувати включення громадськості до процесу місцевого управління.

Акцентовано, що для активного запровадження *різних форм залучення громади* (зокрема – громадських організацій) у *процес прийняття рішень на місцевому рівні* згідно з Кодексом кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень Ради Європи необхідно підвищити ефективність інформування, а саме: місцеві органи влади та громадські організації повинні постійно інформувати одне одного, а також територіальну громаду про свою діяльність і співпрацю через веб-сайти, засоби масової інформації, відкриті заходи, прес-конференції та брифінги, громадські слухання, оголошення та банери; необхідно максимально використовувати потенціал соціальних мереж. Будь-які інформаційні матеріали про діяльність органів місцевої влади та громадських організацій повинні обов'язково розповсюджуватися. Депутати місцевих рад, а також осередки політичних партій повинні регулярно звітувати перед громадою за свою діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабінова О. О. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадськістю : теоретико-методологічний аспект : дис. на здоб. наук. ступ. канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 – теорія та історія державного управління. К. : НАДУ при Президентові України, 2006. 232 с.
2. Балдич Н., Гнидюк Н., Трутковський Ц. Дослідження навчальних потреб представників органів місцевого самоврядування України: аналітичний звіт. URL: https://nads.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/06/tna_ukraine-2018-2019-final-report_ukr_f-1.pdf
3. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Управління конфліктами у взаємодії органів публічної влади та громадськості на місцевому рівні. *East journal of security studies*. 2018. Vol. 3(1). URL : <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/8940/1/Vasiljeva.pdf>
4. Васильєва О.І., Омельчук О.І. Методологічні аспекти забезпечення правової спроможності об'єднаних територіальних громад в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 70-75. URL : <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.8.70>
5. В Україні створений Проектний офіс секторальної децентралізації. Національна рада реформ. URL : <http://reforms.in.ua/ua/news/v-ukrayini-stvorenyyproektnyy-ofis-sektoralnoyi-decentralizaciyi>
6. Громадська участь у місцевій політиці: проблеми нормативно-правового забезпечення. URL : <https://www.prostir.ua/?news=hromadska-uchast-u-mistsevij-politytsi-problemy-normatyvno-pravovoho-zabezpechennya>
7. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. №688-р. URL : <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249350402>

8. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю.П. Сурмін, П.І. Надолішний [та ін.]. ХарРІ НАДУ при Президентові України. Х. : Вид.-во ХарРІДУ “Магістр”, 2011. 692 с.
9. Етика ділового спілкування : курс лекцій. Укладачі: Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осетинська. К. : МАУП, 2009. 208 с.
10. Євсюкова О.В. Досвід реалізації форм безпосередньої демократії в європейських сервісно-орієнтованих державах. *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce i na Ukrainie w dobie narastających konfliktów*. Warszawa, 2016. 171 с.
11. Журавський В.С., Серьогін В.О., Ярмиш О.Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник. К. : Видав. дім “Ін Юре”, 2004. 672 с.
12. Зарубіжний досвід організації та роботи місцевої влади / авт. кол. П.В.Ворона, М. О. Пухтинський, О. В. Власенко [та ін.] ; за заг. ред. : П. В. Ворона. Полтава : ПолтНТУ, 2009. 287 с.
13. Історія держави і права України : підручник у 2 т. / кол. авт. : В.Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, Р. Д. Святоцький [та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. К. : Видав. Дім “Ін Юре”, 2003. Том 1. 656 с. с. 254 – 282.
14. Історія державного управління України : термінологічний словник, збірник документів і матеріалів (XII – XX ст.), таблиці, схеми та інтернет-довідник : навч.-метод. видання з курсу “Теорія та історія державного управління” / заг. ред. Н. Р. Нижник ; авт.–уклад. С. М. Коник, Л. В. Покрова, І. І. Тіщенко [та ін.]. К. : Видав. Дім “Максимум”, 2005. 720 с.
15. Конституційне право України: [навч. посіб.] / упоряд. І.В. Тетарчук, Т.Є.Дяків. К. : ЦУЛ, 2018. 218 с.
16. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України

- 28 червня 1996 р. (зі змінами та доповненнями, в редакції 2023 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
17. Куриленко Р.М. Місцеві ради та їх виконавчі органи: взаємовідносини, розподіл компетенції, взаємозалежність функцій. *Вищий навчальний заклад у кооперації «Полтавський університет економіки і торгівлі»*. Полтава, 2021. 78 с.
 18. Місцеве самоврядування : підручник / за ред. В.М. Вакуленка, Ю.Ф. Дехтяренка, В.С. Куйбіди. Київ : НАДУ, 2019. 672 с.
 19. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : Практичний посібник. / О.І. Васильєва А.П. Лелеченко, В.С. Куйбіда, А.Ф. Ткачук. 2017. 110 с.
 20. Національний проект «Децентралізація». Національна рада реформ. URL : <http://reforms.in.ua/ua/news/nacionalnyy-proekt-decentralizaciya>
 21. Оперативні матеріали Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області
 22. Оперативні матеріали Київської обласної ради
 23. Оперативні матеріали Київської обласної адміністрації
 24. Офіційний сайт Асоціації міст України. URL : <https://www.auc.org.ua/novyna/amu-vidstoyala-neobhidnist-rozrobky-i-zatverdzhennya-derzhavnyh-standartiv-inormatyviv-u>
 25. Підготовка до єдиного державного кваліфікаційного іспиту здобувачів магістратури 281 «Публічне управління та адміністрування» [Текст] : навч. посіб. / за заг. ред. проф. С.Д. Гусарева. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 393 с.
 26. Планування соціально-економічного розвитку міста : монографія / В. М. Вакуленко, Ю.Ф.Дехтяренко, В. В. Юзефович [та ін.] ; за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, “Фенікс”, 2011. – 160 с.
 27. Політика сільського розвитку в Україні: запровадження, координація з регіональною політикою та потенційні ресурси в рамках Програми Ukrainian Facility: Всеукраїнська асоціація громад (19.09.2023). URL:

<https://communities.org.ua/novyny/polityka-silskogo-rozvytku-v-ukrayini-zaprovadzhennya-koordinacziya-z-regionalnoyu-politykoyu-ta-potenczijni-resursy-v-ramkah-programy-ukrainian-facility/>

28. Про асоціації органів місцевого самоврядування : закон України від 16.04.2009 р. №1275-VI. Відомості Верховної Ради України, 2009. № 38. Ст. 534.
29. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Київської області : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 715-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-a715r>
30. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI (зі змінами та доповненнями в редакції 27.07.2023 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
31. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
32. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. №695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
33. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 (зі змінами та доповненнями. Редакція 03.03.2023 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
34. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
35. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення містобудівної документації : постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 555. Офіційний вісник України. 2011. № 41. С. 45.

36. Про затвердження типових положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи : постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2019 р. №1198 (з доповненням, в редакції 19.11.2022 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>
37. Про міжмуніципальне співробітництво : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
38. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами та доповненнями у редакції 03.08.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
39. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III (зі змінами та доповненнями у редакції 01.01.2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>
40. Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 року № 554/97-ВР (зі змінами та доповненнями у редакції 31.03.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text>
41. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV (зі змінами та доповненнями у редакції 31.03.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
42. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI (зі змінами та доповненнями, в редакції 01.10.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
43. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 року № 987-XII (зі змінами та доповненнями у редакції 15.03.2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
44. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року № 2493-III (зі змінами та доповненнями у редакції 03.08.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>

45. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року № 93-IV (зі змінами та доповненнями, в редакції 31.03.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>
46. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
47. Соціологічні опитування Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL : <http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php>
48. Соціологія : підручник. За ред. В. Г. Городяненка. 3-тє вид. перероб. і допов. К. : ВЦ “Академія”. 2008. 544 с.
49. Територіальна громада : знаннєвість, дієвість : монографія. Ю.О.Куц, В. М. Сінченко, В. В. Мамонова, І.О.Дегтярьова [та ін.] ; за заг. ред. Ю.О. Куца ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Х. : Віровець А. П. : Апостроф, 2011. 339 с.
50. Ткачук А.Ф. Діяльність органів місцевого самоврядування та депутатів сільської, селищної, міської ради. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 78 с.
51. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні : посіб. К. : Ленвіт, 2012 . 64 с.
52. Філософія : мислителі, ідеї, концепції : підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн // К. : Книга, 2005. 525 с.
53. Masuda Y. The Information Society as PostIndustrial Society. – W., 1983.